

MINISTRY OF EDUCATION

Republic of Ghana

TEACHING SYLLABUS FOR GHANAIAN LANGUAGES (GA)

(SHS 1 - 3)

Enquiries and comments on this syllabus should be addressed to:

The Director
Curriculum Research and Development Division (CRDD)
P. O. Box 2739
Accra
Ghana.

Tel: 021-683668
021-683651

September, 2010

**CMCCSTAA N ICSABIALE 3 L CMCWIA
(CN AYA CMSEMIALE 3 L CMCST IN AS IN CN)**

HIEGBELEM: The New Educational Reform Syllabus Review Committee (NERSRC) le damo hietsakem o nitsum o ni New Education Reform Implementation Committee (NERIC) ku le tsu kets o CRDD nitsum o ku le no le. NERIC rep o o tu ni je kpo le bi ni ake nikasem o ke nitsoom o he gbejianotoo ni damo silabosi baaha ni nikasem o ke nitsoom o anye aya hie ni anye ni akemomo naagbai anaa bo ni afee ni mei ana he se. Yijtoo nee bio silabosi ni baaha kaseloi anye ajwene kewa shogn, koni ameny e amekpa nibii aml i keha ni amenilee ash e shogn.

CMCCSTAA N ICSABIALE 3 L CMCWIA

Wiemo jeee no ko ni atsoo no kehaa shes pe, ejji nilee toohe ni ake nibii tam o kusumi ke nifeem o, hemokayeli, gbejianotoi keha nifeem o, tsofa ke tsofai ahe nitsum o fees too. Wiemo ji teem o nii ni haaa ni wosse gbe alaaje wo, ni haa anaa no ny o ni mo ko ji, ni no noj o no adam o kejio wokusumi le kpo keje yin o keyashi yin o. Kusum haa anaa bo ni mei ji, bo ni amey o ke bo ni amebaaji wosse.

No hewo le, Ga wiemo ke kusumi kasem o le baaha ni:

- i) Kaseloi le anaa atse ye Ga wiemo le kasem o mli koni ewo ame obo ye naatsel e ke nifeem o aml i.
- ii) Kaseloi ajwenejmoi aml i agbele ni ameny e amekpa njaan nilee ni amena ye Ga wiemo le kasem o mli le aha nikamem o ke ni jmaa aya no be fees be.
- iii) Amena shishinum o ni sa, ni baaha ni ameny e ameny a amekusumi ke subanj i kpakpai ahe keha kusumi le anoyaa ke ameyibaam o.
- iv) Kaseloi anye amo naagbai ni kwamaaj shihile, shika he nitsum o ke maj muu fees kebaaba le naa.
- v) Kaseloi ana bule keha mei krokomei ni ameny a mei le awiem o ke amekusumi ahe.

OTII:

Ato nikasem o le he gbejian o koni enye eye ebua kaseloi le:

- i) Kena shishinum o krede e ye wiemo le he, bo ni atsoo wiem o le ke bo ni asoo ame ahaa.
- ii) Kena shishinum o kr oj ni baaha ni ameny e ameny a Ga wiemo ke kusumi le ahe.
- iii) Kenya wiemo le dienjse, blema saji ke kusumi ni agbo ashi wo le he.
- iv) Ketsake susum o ni yoo mei ayitsei aml i ake Afrikabii anifeem o fees ehiii le.
- v) Ke ha ni ay ose ake nikasem o ni njaan saji kebaa le fe o subanj tsakem o shishijee, ni haa mei kom ei asubanj i saa mei ahie ye maj.
- vi) Ke ha ni ameny e ni amesaa amekwe ni keji eeehi le ametsake nifeem o ke kusumi le ekomei ahie koni esa yinobii ahie.

SILABCSI LE GBEDJANJAI K E SHIKAM

Silabosi le mli nitsum o keha afi muu fees afi muu mli le hie mlajaa kui ejw e agben e.

MLIJAI

MLIJAA 1: F o n o loji

MLIJAA 2: Nikanem o ke saneshishinum o

MLIJAA 3: Ni jmaa

MLIJAA 4: Jegnilee ke kusumi ke amehe nikasem o

Nek e mlajai nee haa wona a njaan ke nilee ni sa ni kaseloi le ana ye Ga wiemo le ke kusumi akasem o mli.

SINI HAI SKUL
GA WIEMC KÈ KUSUM (ELECTIVE) SILABOSI

SISI ENYI 13 (SHS 2)	SISI ETI 13 (SHS 3)	SISI EWE 13 (SHS 4)
MLIJAA 1: IJCTCNCF Ku 1: Wiemc Ku 2: Gbeεfeemo Nibii – Gbəmətso ke hei Ku 3: Kənsonantii Gbeεemoi ke niŋmaa okadii Ku 4: Vaolii (gbeεemoi ke niŋmaa okadii Ku 5: Vaolii ke kənsonantii agbə ye wieməkuli mli.	MLIJAA 1: IJCTCNCF Ku 1: Vaoli asusumc ke tsɔɔmo Ku 2: Vaolii abajee (ke eye Ga mli) Ku 3: Kənsonantii asusumc ketsɔɔmo Ku 4: Wieməblawa Ku 5: Gbee	MLIJAA 1: AAJIAF Ku 1: Daaj, gugəj ke gugəjiaj gbeεemoi Ku 2: Gbeεemə nənyee Ku 3: Hei-enyə gbeεeməfeemc, Gbeεemə hesaamc Ku 4: Vaoli miimc (Vaoli pɛ)
MLIJAA 2: NIKANEMC KÈ NIJMAA Ku 1: Nikanemc ɿmiiŋmi (a) Hiɛhie nikанемо (b) Nikanemc vii Ku 2: Yitsø lɛ ke sanemuji ni yeo buaa Ku 3: Heŋjooŋməwoloi Ku 4: Saneshishitsɔɔmo	MLIJAA 2: NIKANEMC KÈ SHISHINUMC Ku1: Nikanemc ɿmiiŋmi Ku 2: Nikanemc gbajaa Ku 3: Sane shishitsɔɔmo	MLIJAA 2: NIKANEMC KÈ SHISHINUMC Ku 1: Nətswiamc (a) Hiɛhie nikанемо he nitsumc (b) Nikanemc ɿmiiŋmi he nitsumc Ku 2: Nə doomo Ku 3: Wiemc debifeemc
MLIJAA 3: NIJMAA Ku 1: Wiemc wekui Ku 2: Wlemc muji srɔtoi Ku 3: Sanefa Ku 4: Wieməpiifeemo Ku 5: Wieməsco Ku 6: Niŋmaa mli kadimci Ku 7: Nə ko feemc sanenjmaa Ku 8: Gbaa senenjmaa	MLIJAA 3: NIJMAA Ku 1: Feeməwiemc henɔi Ku 2: Feemc wiemc (Amrobe ehobe, jeeŋmɔbe, baababe, daabe) Ku 3: Gbəi sanekuku Ku 4: Feeməwiemc sanekuku Ku 5: Feeməwiemc nta Ku 6: Feeməwiemc Mligbalalɔ sanekuku Ku 7: Sutsɔɔloī/Kadilɔi Ku 8: Wieməwekui bibii akasemc mlibotemc vii (boo nəmimaa, gbehe, tsaloī kn. kn.) Ku 9: Sanenjmaa i) Gbaa Sanenjmaa ii) Susumɔketsɔɔmo iii) Nə ko Feemc iv) Kadaagbamo v) Wolonjmaa (Naanyo)	MLIJAA 3: NIJMAA Ku 1: sanefa Ku 2: Sanemuu ke henɔi ni yoo Ku 3: Sanemuu mlibotemc (SVO kn.kn) Ku 4: Mə naa wiemc Ku 5: Sanenjmaa i) Gbaa, susumc ke tsɔɔmo, kadaagbamo, nə ko feemc. ii) Wiemc Amaniebəc iii) Wolonjmaa (Naanyo/ nə ni ka /agwaseaŋ teŋ.) iv) Kadaagbamo v) Məi enyə sanegbaa vi) Adafitswaa wojian saji

SEI ENY CY (SHS 2)	SEI ETÉ (SHS 3)	SEI EJWÉ (SHS 4)
<p>MLIJAA 4: JEÙNILEE/KUSUMI KÈ AMÈKASEMO</p> <p>Ku 1: Hiegbelemo këha jeñilee/ñaañ saji i) Naatscoemo ii) Henoi (Wojian/ñaañ) iii) Sui (ñaañ/wojian) iv) Mlinibii Sane potee, otí, sane le shikwæshe shwæbiloi, sane le tseremo, nifeemoi ni tsoo hie</p> <p>Ku 2: Wiemo Hejjeomewoloi: noni, tameno, Gasseesee, fôjwiemo, oookee gboemo knkn</p> <p>Ku 3: Adesa</p> <p>Ku 4: Jeñifeemo (otofoshii)</p> <p>Ku 5: Jeñba kpakpa (Mòbuu kë heshibaa)</p>	<p>MLIJAA 4: JEÙNILEE/KUSUMI KÈ AMÈKASEMO</p> <p>Ku 1: Yarawoo Lalai Ku 2: Ajenui kë Alabaaloo Ku 3: Blema saji Ku 4: Lalai - Abifabii awolemo lalai, nitsumo lalai, tayaalalai. Ku 5: Aahi kë kitashaa Ku 6: Saneyeli henoi Ku 7: Noyeli Ku 8: Sanegbaa i) Minowiemo/Zailofon/Tutuluutu wiemo ii) Okadii kë samai iii) Gbomotsuo le tsocoemo wiemo</p> <p>WOJI NI AHALA</p> <p>Woji Ni Ahala i) Afoata ii) Shwemoi iii) Lalawiemo</p>	<p>MLIJAA 4: JEÙNILEE/KUSUMI KÈ AMÈKASEMO</p> <p>Ku 1: Abei Ku 2: Ùkpaiyeli (sólemo) Ku 3: Walashihile mli naagbai (mèi kë sharamo, subañ, shika gbèjianòtoo) Ku 4: Gbalashihile, emlibotemo kë gbalafitemo</p> <p>WOJI NI AHALA</p> <p>i) Afoata ii) Shwemoi iii) Lalawiemo</p>

MLIJAA 1: JICHCNG

Mlijaa nee mlai koo mlai ni yoo dañ wiemo ahe kë gbèjianòtoo komei ni jeo kpo ye daañ wiemo mli.

MLIJAA 2: NIKANEMO KÈ SANESHISHINUMO

Mlijaa nee tsou nii ye hiéhié nikанемо kë vii nikанемо kë saneshishitsocoemo he. Yijtoor le ji koni anye ana nibii ni ale momo ye nikанемо kë shishinumo le mli. Esa ni woyose ake saneshishitsocoemo ni akefata mlijaa nee he le ja, ejaake nikанемо kë shishinumo yeo bua saneshishitsocoemo.

MLIJAA 3: NIJINMAA

Mlijaa nee koo grama kë sanejmaa he.

MLIJAA 4: JEÙNILEE/KUSUMI KÈ AMÈHE NIKASEMO

Mlijaa nee koo yitsei ni yoo ñaañ saji/kusumi kë amèmli nikasemo kë amèhenoi saji ahe. Agbeleo woji akanemo hie ahaa kaseloi ni atsoo ame gbe awo ni amebaatsó kënya woji ni amèkaneo le, kë gbe no ni atsoo kékweo wojian saji amli.

OOCNANJ3GB CMCCSITIN

Ye silabosi nee mli le susumoi ni haa nikasem o le damo kasel o le no le jao kpo ye Tsoco/Kaseloi anifeem o le amli. (T/LA). Kefata he le, ato gbejian o aha ninenaa nitsum o ye no hee ni akase o le he, ni anye aketo jengshihile nilee he.

Tsoco iye hegbe ni amedam o nikasem o gbe no ketsu nii bo ni afee ni kaseloi anye amek e amehe awo nikasem o le mli vii ketao nibii anaa.

SILABSI LE MLI NIBII ATCSATI HE UAAWOO

YIJTOO GBAJAA

Mlijaa fe e mljaa je o shishi ke yi jtoo gbajaa ko. Yi jtoo gbajaa le tsoco nilee potes ke nai ke se senam o kpakpai ni atao ni kasel o le ale ni eketsu nii ye nikasem o le naagbee. Kanem o yi jtoo gbajaa le jogbanj dani oboi nitsoom o le, keji ogbe nitsoom o le anaa le, kuus ee ni okane yi jtoo gbajaa le no ekonj ni ona nomimaa ake otsu yi jtoo le he nii fe e nitsoom o be ni ato le mli.

MLIJARAMCOK KUI

Ato silabosi le naa kewo mljaa i ke kui amli. Ake afi muu fe e afi muu nitsum o ewo mljaa i amli. Ku fe e ku hi e nikasem o ke njaq nilee ni ke amehe sharaa ye gbe i sr otoi an o. Mlijaa fe e mljaa hi e ku, ni ku fe e ku hu hi e nikasem o ke njaq ni ke amehe sharaa.

Ajara silabosi le mli kewo kui enum o mli: Kui, Yi jtoo krede e, mlinii, Tsoco ke kaseloi Anifeem o, ke Nitsum oham o.

Bo ni ato mljaa i le anaa aha le ne:

Mlijaa 1: Kui: kui ni yoo mljaa 1 le mli le koo nikasem o ni yoo mljaa le mli le he. Aakpa gbe ake onyie kui le asee bo ni ato amenaa le pere epe bo ni ato naa le. Shi keji oyose ake yits ko he nitsum o baaye abua oklasib ii le, aakpa gbe ake otsoco no dani otsoco no ni tsa no le.

Mlijaa 2 - Yi jtoi krede e: Mlijaa 2 le damo shi keha yi jtoo krede e ni yoo keha yitso fe e yitso. Yi jtoo krede e le haa anaa nilee ke nai ni akpaa gbe ake ana ye nikasel o ko he, ye nitsoom o ke nikasem o be krede e ko mli. Ake yiboi tam o 1.3.5 aloo 2.2.1 je o yi jtoo krede e le njmaa shishi. Bo ni atse o yiboi nee ji: "Syllabus Reference Numbers." Klengklen mljaa le damo shi keha yitso, be mli ni mljaa ni ji ete no le tsoco gbejianotoo ni ka shi keha yi jtoo krede e le.

Tamo 1.3.5. neke le, eshishitsoom o ji, mljaa 1, ku niji 3 (ye mljaa 1 le mli) ke yi jtoo krede e ni ji 5. Ye gbe kroko no le, 1.3.5. tsoco yi jtoo krede e ni ji 5. Ye gbe kroko no le, 1.3.5. tsoco yi jtoo krede e 5, ni yoo ku 3, ni yoo mljaa 1 le mli. Nakai noq q hu ni silabosi yib o ni aha ni ji 2.2.1. le tsoco ake yi jtoo krede e ni yib o ji 1, ni yoo ku ni ji 2 le mli, ye mljaa niji 2 le mli. Silabosi yiboi le ke nitsum o ye buaa tsoseloi krokomei ye amesanegbaa mli. Ehaa ni sanebimo i ahalam o keha kaafeemo fe o mle o.

Wobaanye wok o le hu ake ku ni ji 2 ni yoo mljaa ni ji 2 le mli le hi e yi jtoi krede e enum o: 2.2.1 – 2.2.5. Tsoco ko baasum o ake sanebimo i keha kaa ni ebaafee le aje yi jtoo krede e 2.2.3 ke 2.2.4. le mli ni eke yi jtoi krokomei le tsuu nii kwraa. Ye no feemo mli le, tsoco le baakwe yi jtoi sr otoi ni yoo kui ke mljai sr otoi le amli, bo ni afee ni sanebimo i ni ek ebaafee kaa le anye aha ana njaalee ni ets o no ketsoco nii le anye ana he se.

Obaayøse hu ake yintoo krèdèe le damoø no ni kaselø le baanyø efee ye nitsøomo ke nikasemo be ni yøø ku le mli le no. No hewø le, ake wiemøi tamø: kaselø le banyø” jeø yintoo krèdèe le ñmaa shishi. Enø tsøø ake esa ake tsøølo le anyø ana tsabaa këha kaselø fée kaselø nikasemo mli naagbai. No tsøø ake onjø gbe ni kaselø titri anyø ana ale yintoi ni ku fée ku ni yøø silabøsi le mli le hiø.

Mlijaa 3 – Mlinii: Mlinii ni yøø mljaa ni ji etø no ye silabøsi le mli le, mli eyi ke nilee srötoi ni he baahia bo këbastsoø nakai yitso le. Bei komei le, mlinii le he nitsøomo yafeø tøle ke deñme. Bei krokomei amli hu onyøø oke bo diëntse onilee fataa no ni yøø mlinii le mli le he, be mli ni oke yitso le too shihile mli saji ahe le.

Mlijaa 4 – Tsøølo ke kaselø Anifeemøi (T/LA): Ake nifeemø ni baaha kaselø le ke amehe awo nikasemo le mli le tsøø nii. Bøø mððøø ni okanye kaselø le anø doo këkase nii, moø ñmøø kaselø le gbe ni ameke amehe awo mli, ye be ni sa mli.

Ooonyø otsake tsøølo ke kaselø anifeemøi le hiø koni ke eeehi le kaselø ana nikasemo le he sœe jogbanjø. Wøna wøle momo ake yintoo potøø ni yøø nitsøomo ke nikasemo sœe ji ake kaselø ke nilee ni amenaa le amøøø naagbai ni teø shi ye ameshiai amli ke nikasemøhei le fée naa. Ye Ga wiemø ke kusumi akasemo mli le, no potøø ni he hiaa ji naatselø ye wiemø le mli ke Ga kusumi le ahe nilee. Ye yitsei le ekomei ashishi le, esa ake otsake yintoi krèdèe le, bø ni afee ni nikasemo le aye emuu.

Mlijaa 5 - Nitsumøhamø: Susumøi ke nitsumøi ni akékaa kaselø ye yitsei ni amékase nii ye he le ji no ni yøø Mlijaa 5 le mli. Nitsumøhamø nyøø jeø kpo ye gbeø srötoi anø, tamø sanebimøi ni abio kejeø naabu, kai bibii, klasi nitsumøi, sanejmaa srötoi, sanebimøi ni ato naa, ke nitsumøi krokomei. Sanebimøi ni akewøø bie nœe waaa tsøø. Aakpa gbeø ake bo tsøølo le hu oso sanebimøi krokomei ni baaha ni kaselø le ana ale ñøi ke nilee ni ajie kpo ye yintoo krèdèe ni yøø yitso le mli le kpo. Naagbee le, na ole ake ake silabøsi le damoøø nitsøomo he gbejianøtoo le najianø, no hewø le, ehe hiaa ake ofee mlinii halamo ke nitsøomo he gbejianøtoo ni okëbaatsøø yitsei ni yøø silabøsi nœe mli le bo diëntse.

PROFAI DAIMENSHØ SHISHITSØ

Susumø ni damø shi këha profai daimenshøø le, ajie le kpo ye silabøsi woøi ni aføe kejeø afi ni ji 1998 le sœe. Daimenshøø ji jwøøjmo gbeø ko no ni atsøø kësususø nikasemo su ko këtsøø. Anaa daimenshøø srötoi babaøø ye profai komei mli. Abaanyø ni aha yintoo krèdèe ko, ni ake feemøwiemøi komei tamø: kaselø le baanyø esusukn.kn. Ake kaselø le baanyø esusu no ko etsøø ye nikasemo be le sœe tsøø ake kaselø le ena “nilee” ko. Këji kaselø le baanyø egbalø no ko mli etsøø, edoo no ko no, eha ñøkwemø nii kn. kn. le, no tsøø ake kaselø le enu nikasemo le shishi jogbanjø.

Nakai ñøøjø hu këji kaselø le nyø efee no ko, eto gbejiano ko, emø naagbai komei anaa, etswa no ko ema shi kn. kn. le, no tsøø ake kaselø le baanyø eke nilee ni ena le atsu nii ye gbeø hee kroko ko no. Yintoi krèdèe fée yintoo krèdèe ni yøø silabøsi le hiø “Feemøwiemø” krèdèe ko ni asususø no ni kaselø le baaføø këtsøø ake ena “nilee”, “ele no ko feemo” kn.kn. ji otø ni sa ake adamø no këha nitsøomo ke nikasemo ye nikasemøhei le. Ayøø ake sukui komei ka he këmiitsøø nii bø ni kaselø le naaa hegbe kejwøø bø ni sa këna nilee ke nii ashishinumø ni sa, ni ameshio ñøi gbeø ni baaha kaselø le ajwøø le moø sœe. Nitsøomo gbejianøtoo ni akéføø nitsøomo be piø le damoøø nileenamø këke no, no haaa kaselø le ana hegbe ni amékø nilee le atsu nibii, loo ameketao nibii anaa kn.kn. Këji nifeemø nœe yafa fe nine ye wønikasemo hei le, no ni baaba ji ake kasebøø le baabø mððøø ye atsø ni aqma sanebimøi amli shi amebøø mððøø ye sanebimøi ni haa ajwøøø keyaa shøøjø le mli, taake akpaa gbeø ni aføe ye mlai ni yøø këha Ga wiemø le ñmaa he le.

Këji tsakemø kpakpa ko baaba meø ni atsøøø ye wønikasemo hei le ahe le, no le, esa ake awo kaselø hewalø ni amékø nilee ni amena le atsu nii, ni amenyø amena amele ñøa gbeø anø ni atsøø akësususø nibii ahe, amele bø ni atoø gbejiano, bø ni ajieø susumø hee ni akéføø nibii kpo, bø ni aføe ni amékø nilee ni amena le atsu nii ye gbeø srötoi anø, këwie, këjma lalawiemøi, shwemøi ke wiemø kasemo he woøi krokomei.

Kanemo yinjtoi le eko fes eko ojogbanj kelle Profai daimenshenj no ni obaatsa ketsoo nii.

Profai daimenshenj susua jenbai sratoi ni aketsoo nii, kaseo nii, ni aketkaa mo le etsoo. Ye Ga wiem o ke kusumi kasem o mli le, profai daimenshenj eny o ke naanje ejwe pe yoo keha nitsoomo, nikasem o ke kaa.

Profai daimenshenj ni yoo ji:

Nilee ke niashishinum o	=	30%
Nilee ke nitsum o	=	70%

Ijaan nilee ejwe hu ne:

Sanetoiboo	=	10%
Nikanemo ke shishinum o	=	20%
Wiem o (daajwiem o he jai)	=	30%
Nijmaa	=	40%

Afeo profai daimenshenj ke naanje le ekome neke: Toiboo – Nilee ke niahishinum o

Nikanemo	-	Nilee ke Niashishinum o
Wiem o	-	Nilee ke Nitsum o
Nijmaa	-	Nilee ke Nitsum o

Wiem o ke kusumi kasem o haa ni aleo nibii eny o ni ji; nyem o loo jenbai. Nom ei ji nilee ke nibii ahishinum o, ke bo ni aket nilee tsu o nii ahaa. Anye o atso o nilee ke niashishinum o no ketsoo toiboo ke nikanem o mli, ni aket nilee tsu o nii ketsoo wiem o ke nijmaa no. Toiboo ke nikanem o le ej i nilee nojoo naanje ni wiem o ke nijmaa le ji nileekpojiem o naanje.

Ye Ga wiem o ke kusum kasem o mli le keji af o kasele l e awo wiem o ke kusum le mli le anye es 'toiboo' no ts o titri le keha kasele ni his efa ni yoo SHS. Aakpa gbe aket be ni kasele l e a aagbe 'Junior High School' le naa le, kasele l e a he baakpo ye "toiboo" mli, aket neke jaa nee baahia nikasem o be 10% pe.

En e hew o le, "wiem o," "nikanem o" ke "nijmaa" le pe no mi amaa ye silabosi nee mli. Wiem o fes wiem o ke kusum ye gbejianotoo ko ni atso o no kehaa shishinum o sr o ko baa wiem o le mli kets o gbomotso le he ts omon o he, ke gbee ni kaa wiem o no le. Atse o ene emei aket kinetiki (Kinesthetics) ke "paralang" ye wiem o le mli En e emei ji naanje nibii ni sa ni akw e ni atso o ye wiem o le toiboo ke saneshishinum o mli, titri le keha shishijee majoo/sei gbekebii bibii le.

Susum o ke naanje le, aha eko fes eko ohamliyaa tsii mo ko ni sa ni ej e kpo ye nitsoom o ke nikasem o ke kaa mli. Tsii mo ke naanje ni ajmala ye baafa ni eho le mli le ts o no mimaa ni sa ni ts olo le kets u nii ye nitsoom o ke nikasem o ke kaa gbejianotoo le mli. Keji anye af ee susum o ke naanje ejwe nee fes ekome ye nitsoom o ke nikasem o gbejianotoo le mli le, no baaha ef ee fanj aket aats o ni aakase Ga wiem o le ke kusum le he nii jogbanj ye skul.

Nilee ke Nibii Ashishinum o:

Nibii eny o ni haa enye o etao nibii anaa ni haa enye o ets o mei at a, ni haa enye o ets o mlai ni yoo ni haa enye o enaa susum o ye nibii krokromei ahe le he ewie o le ets o.

Nilee kukufoo keke ji ake onye okai no ko ni okase momo, ni no kwraa ji nikasem⁹ shishijee.

Nibii Ashishinum⁹: Shishinum⁹ ni haa anye⁹ agbalaa nibii aml⁹ kedo⁹ nibii an⁹, ts⁹ wiemo shishi, ni⁹maa hietsakem⁹, sane no kukufoo, nokwem⁹ no ham⁹, kutuu niahesusum⁹, yijtoo keha hetoo ko gbekpam⁹. Bei pii le nishishinum⁹ feo nyem⁹ ni haa hegbe ni haa aleo shishinum⁹ kehaa nibii tam⁹ daaj wiem⁹, mfonirisham⁹, loo samai akpojiem⁹.

NILEE KE NITSUM⁹

Nek⁹ daimensh⁹ nee hu anye⁹ atse⁹ le ake aplikeshe⁹. No ji nilee ke nitsum⁹ mliwoo taake atse⁹ shishi ye silabosi nee mli le hie je⁹ba sroto⁹ ye ⁹lei sroto⁹ an⁹. ⁹lei an⁹ nee ekomei ji nilee ke nitsum⁹, nii ke niahetoo, nibii ashikpam⁹ ke nitsum⁹ham⁹. Anye⁹ ajaraa enem⁹ aml⁹ ye nitsoco⁹ ni atse⁹ shi mo⁹ ahaa sui eny⁹ le eko fe⁹ eko he je⁹ kpo rerees⁹ ye nitsum⁹ le mli. Daimensh⁹ ni ji "Nilee ke Nitsum⁹" le ej⁹ daimensh⁹ le no doom⁹ keha nikasem⁹ ⁹lei an⁹ ej⁹ le fe⁹. Mlibotem⁹ vii ni yoo keha ⁹lei an⁹ hei ej⁹ le fe⁹ ne:

Nilee he nitsum⁹ (Aplikeesh⁹): Jw⁹ejm⁹ ni haa anye⁹ ake mlai gbejian⁹toi ke akp⁹i kom⁹i ts⁹n⁹ nii ye nifeem⁹i hee ni mo⁹ ko shi le mli. Anye⁹ awo⁹ m⁹ hewale hu kefe⁹ nii, am⁹moo naagbai anaa afe⁹ nibii, atoo gbejian⁹, ketsoo nibii ni aketaoo nibii anaa kn. kn.

Mligbel⁹em⁹ (Analisis): Jw⁹ejm⁹ ni haa anye⁹ agbel⁹ shi kebote⁹ nibii aml⁹ ye kui kui aml⁹, ketaoo sroto⁹ ni yoo amem⁹li, ke nii ke nii aheto⁹, ke nibii yoom⁹ ke nibii akpojiem⁹, nibii amlijaram⁹, kejie nibii ni he hiaa kpo, keyoo susum⁹ ni yoo jw⁹ejm⁹i aml⁹ ke wiemo hesaamo kena sroto⁹ ni yoo yijtoo krojiem⁹ fogn⁹ ko ke yijtoo kpakpa mli.

Sintesis: Jw⁹ejm⁹ ni anye⁹ akewuaa nibii ni agbel⁹ mli anaa kefe⁹ le no muu hee. Ek⁹ jw⁹ejm⁹ keha nii ahefatam⁹, nii anoshim⁹, nis⁹, mlitaom⁹, gbejian⁹too, mlipaa kn. kn.

Nitsum⁹ham⁹: Jw⁹ejm⁹ ni haa anyaa nibii ahe ni haa ake nibii too nibii sroto⁹ krokome⁹ ahe keha susum⁹, loo kojomo⁹, kewie⁹ shio⁹, kena⁹ jal⁹, kefio no ko se⁹, kegbaa sane kemaa no ko no mi ketsoo nifeem⁹ kn. kn. Nitsum⁹ham⁹ dam⁹ shi keha shifimo⁹ ni anaa ke kpaa no ko shi ahaa kena⁹ bo⁹ ni no le shikamo⁹ yoo haa be mli ni aketoo no ko pote⁹ ko he.

Mfoniri ni yoo bi⁹ le miitsoo tsakpaa ni yoo profai daimensh⁹ ke nikasem⁹ he ⁹jaanjlee ej⁹ le aten⁹.

Tsakpaa ni ka Profai Daimensh⁹ ke Nikasem⁹ ⁹jaanjbi⁹ Aten⁹.

PROFAI DAIMENSH⁹ JASHIM⁹	NILEE KROJOCN NILEE				YIBU CUTU
	TOIBOO	NIKANM⁹	CWEM⁹	AAMWIIN	
NILEE KE SHISHINUM⁹	10	20	-	-	30
NILEE KE NITSUM⁹	-	-	40	30	70
YIBU CUTU	10	30	30	30	100

Nilee ke shishinumō hie tsiimó ni ji ohamlíjaa 30 ni nilee ke nitsumō hie tsiimó ni ji ohamlíjaa 70 ye bo ni ejieo kpo ye mfoniri le naagbee he le. Naagbee ku ni yoo mfoniri le mli le tsiimó tsiimó 100%, no ji nómimaa ni sa ake aha ɳaanjlee sui ejwé le eko fée eko ye nitsoomó ke nikasemó gbejianotoo le mli. Nilee kpojiemo ɳaanjlee le hie tsiimó ni ji ohamlíjaa 70 shi nilee nójoo ḥai le hie tsiimó ni ji oha mlíjaa 30. Shishitsoomó ke wiemó ni shishinumō be fanj ni aketsu nii ye profai daimenşher le mli le ne.

Obaayóse keje no ni otsó hie okane le mli ake nitsumohamó ji no ko ni haa jwéjmo mli kpaa keyaa shóej ni no haa efé su ko ni he yoo ahuntoo. Ené eha ni kaseloi ke mei krokomei ni tsomoo kai amli le ebóoo módej le. Tamó bo ni atsó hie awie momo le, jee ɳaanjlee née he nitsumó shishi mra ye kaseloi le amli be mli ni ahaa ame hegbe ni amejwéj kesusu nibii ahe keshé shóej ye Ga wiemó le kasemó be le mli le.

KUDOMO GBÉI KÉHA BEI AMLI KAI (NÓTSARAMÓ KAA)

Ake nikasemó mli kaa gbejianotoo hee ni ji kaa ni damoo skulyaa no (SBA) ni be ko ni eho le atsé le 'nótsaramó kaa' (Continuous Assessment) le baabó nitsumó keje Gbo nyooj ye afi 2008 le mli. Keji ake SBA née tsu nii jogbañj le ebaaye ebua nitsoomó ke nikasemó bo ni sa. SBA ni ji gbejianotoo hee këha kaafeemó le haa nikasemóhei le naa hegbe këféo kaa le ame diéjtse bo ni eeeye ebua ame këna yïjtoj née.

- ḥle kome no damomó kaafeemó ye nikasemóhei ni yoo marj muu le fée mli.
- Koni etse kaafeemó nitsumó tsiimó le no ye nikasemó ni yoo sinio Hai Skul (SHS) le eko fée eko mli.
- Ekudo tsocloj ye sanebimó këha kaafeemó ke kaafeemó he nitsumó krokomei le fée mli.
- Ketsoo ḥlei anó módejboó këha nikasemó fée nikasemó ye klasi fée klasi ye nikasemó hei le amli.
- Këha gbejoojó ye kai loo sanebimó akadimó ke yibohamó ke nitsumó krokomei ni koo kaafeemó he.
- Këha ni tsocloj; akadimó ke yibohamó ye kaa mli ahi ḥle kome no ni srötoi akaba mli këha emuuyeli
- Kewo tsocloj ḥaa ye gbej anó ni amebaatsó ketsoo nibii ni shishinumó eyaféee fanj haaa kaseloi ye silabosi le mli koni eye ebua kaseloi le amapdejboó.

SBA kaa gbejianotoo hee le hie kai 12 shi emomo le hie kai 33 ye be be amli kai le mli. (Nótsaramó kaa). No baagbo nitsumó tsiimó ni yoo mli le no oha mlíja 64 keji aketo tsutsu no le he le. Bo ni ato kai 12 le naa ji Nitsumó 1, Nitsumó 2, Nitsumó 3, ke Nitsumó 4. Abaatsu Nitsumó 1-4 le fée ye Téemí 1 le mli, Nitsumó 5-8 le baaba no ye Téemí 2 le mli keke le Nitsumó 9-12 le etee no ye Téemí 3 le mli.

Abaatsu Nitsumó 1 le ake ajkro ajkro loo mō kome mō kaa nitsumó ni no baaba no ye klenklej nyooj ni yji téemí le naagbee mli. Nitsumó 1 le he no baatamo Nitsumó 5 ke Nitsumó 9 ni abaatsu he nii ye Téemí 2 ke Téemí 3 ni nyienyis sée le amli. No ji kai Nitsumó 1, Nitsumó 5 ke Nitsumó 9 le baahie su kome. Abaaha Nitsumó 2 le ye ku ku feemó mli ni no baahie yïjtoj srötoi enyo loo ete ni tsoclo le le ake noméi atsuumó ke kasemó mli wa.

Yïjtoj ni abaahala le hu baanye afee no ni seénamó yoo he ni he hiaa ake kaseloi ke hiédo awo amekasemó mli. Abaaha Nitsumó 2 le ye nyooj ni ji enyo le naagbee ye téemí le mli. Nitsumó 3 le tsoclo le diéjtse baakwé etsumó no. Eji mō kome mō kome mō kaa ni sa ni eba no ye otsi ni ji 11 aloo 12 le no ye téemí le mli.

Nitsumó 4 (agbene hu nitsumó 8 ke Nitsumó 9) le baafee shifintimo nitsumó ni abaatsu ye téemí muu le fée mli koni akeha ye téemí le naagbee. Abaaha skul fée skul shifintimo nitsumó yitsei 9 ni ajara mli kewo yitsei ete ye téemí fée téemí mli. Aakpa gbe ake kaseloi ahala shifintimo nitsumó kome këha téemí fée téemí. Esa ake shifintimo nitsumó anye akanya kaseloi koni amenyé ameke nilee ke ɳaanjlee ni amena ye téemí le mli le anye ana nibii amli pësemó ke taomó wolo ajma lalawiemo 9 (tamó bo ni hiaa ye Blofo ke Ga wiemó le mli le) anye ake jenshikpamo ke akontaabuu anye ake mómó naa aloo anye afee ninenaa

nitsumoi ke "Natural Science" ni ji adebaa jenjshikpamo Ie. Ye SBA gbejianotoo le sse le aakpa gbe ake tsɔɔlɔi aŋɔ klasí ke shia nitsumoi ake gbe aŋo ni aatsɔ keka kaselɔi la mɔdɛŋbɔɔ ye klasí, ke kanyamɔ ni baaha nɔyaa aba nikasemɔ mli.

SBA NITSUMOI AKADIMO

Ye JHS ke shishijee nikasemɔhei le fes le aakpa gbe ake kaselɔi ke amehe awo nibii anaataomɔ ke niŋmaa ni sse jekə kn. kn., ye Bløfo wiemɔ le mli.

Gbetsɔɔmɔi ni akɛha nitsumoi tamɔ nomei akadimo ne:

i)	Hiegbeleno	-	20%
ii)	Niŋmaa le diɛŋtse - Susumoketsɔɔmɔi mfoniri	-	60%
iii)	Naamuu	-	20%

Esa ake atsoo kaselɔi bo ni ake mfoniri tsuɔ nii ahaa ye ameniŋmai le amlı

Esa ake atsoo ame bo ni ajeo niŋmaa shishi ke bo ni amuo niŋmaa naa hu ojogbaŋŋ.

Yibɔi ni anaa kejɛ shifintimɔ nitsumoi amlı nyɔji le anaagbee kai ke shia nitsumoi ni aje gbe afee. Keha SBA gbejianotoo le atswa ama Nitsumɔ Kai oha mljaa 60 le no.

Nɔmimaa nee miihia kaselɔi keha nikasemɔ nɔyaa ke kanyamɔ keha sanenjmaa lalawiemɔ ke niŋmaa krokomei ke shwemɔi aŋmalamɔi

No hewo le SBA le baahie mljaramo nee:

- Nyɔɔŋ naagbee kai
- Shia nitsumoi (no ni aje gbe afee keha SBA le)
- Shifintimɔ nitsumɔ

Mlai krokomei ni yɔɔ keha SBA kaafeemɔ mli le baashɛ nikasemɔhei le kejɛ GES.

SBA Kadimɔi ke Tεɛmi Naagbee Kaa Kadimɔ Naabuamɔ

SBA Kaafeemɔ gbejianotoo hee le he hiaa jogbaŋŋ keha kaselɔi askulyaa mɔdɛŋbɔɔ mli. Ens hewo le tsiiimɔ 60 ni SBA kadimɔ le hie le abaagbɔ no kebashɛ 50. Yibɔi kutuu ni anaa ye tεɛmi naagbee kaa le mli le hu no baagbɔ keba 50 dani abaafee SBA yibɔi ke tεɛmi naaghee kaa yibɔi le ekome kena kaselɔi le atεɛmi nitsumɔ le naamuu, SBA ke tεɛmi naagbee kai amlı yibɔi ls bafee 50: 50 pɛpɛɛpɛ. Ens tsuɔ nii ye nikasemɔhei akaafeemɔ mli pe. No tsakeee SBA kaa mli yibɔ ni ji oha mljaa 30 le ni WAEC ketsuɔ nii keha kaselɔi anaagbee kaa nitsumɔ hetoo ye WASSCE le.

NIKADIMO NOKWOLE HE GBEJIANOTOO

Keha ni hiyaa aba kaafeemoo kadimo ke kadimo nokwole amli koni ekomefeemo aba ye nikasemoohei le amli le abi ake nikasemoohei le ayo gbejianotoo nee keha kadimo nokwole le:

Nokwole	A:	80 – 100%	Modenbo jogbaanj diensts
Nokwole	B:	70 – 79%	Modenbo jogbaanj
Nokwole	C:	60 – 69%	Modenbo keke
Nokwole	D:	45 – 59%	Hi bo ni sa
Nokwole	E:	35 – 44%	Paasi
Nokwole	F:	\leq - 35%	Feeli

Ehiaa jogbaanj ake afee nikadimo gbejianotoo kekadi klasibii akaa wojii le. Tamoo bo ni ale le nikadimo gbejianoo hioo kroo naajiemoo ni ja fe fes keha sanejmaa loo sanebimo kukuji ke yiboo loo tsiiimoo ni aketoo naajiemoo fes naajiemoo ni kaseloo le baaha ke yiboo ni fe fes ni aketoo sanebimo le. Akoo le ake keji sanebimo ko hies yiboo 10 ni aakpa naajiemoo kroo 4 gbe ye naajiemoo ni ja fe fes mli le, abaanye aha yiboo enyu (marks) (aloo emlijaa) be mli ni okweeo naajiemoo le miltisiiimoo ni kaseloo le eha le, ni fes afee yiboo 8 koni no sese le ake yiboo 2 loo emli eko aha naajiemoo le anaatoo keha yijtoo kaa wojii. Abaanye ni ato kadimo le he jaa keha ni kadimo le aya no oyaiyai.

Kadimo Nokwole he gbejianotoo ni aketsoo ye jwaeigbe le miitsoo niijmaa naajibii ke amekadimo yiboo ni akewo oha mlijaa mli. Keji akadi kaseloo akaa loo nitsumoo ko le abaanye ake kadimo nokwole ke ehewooy gbeitsoomoo ni yoo jwaei gbe nee atsu nii. Gbeitsoomoo tamoo (modenbo jogbaanj diensts, modenbo jogbaanj kn.kn) le tsoco kadimo nokwole le eko fes eko shishi. Nokwemoo no ji kadimo keha "Modenbo jogbaanj diensts" ni hies yiboo keje 80 - 89 le. Ke ojma oha mlijaa 80 (80%) keke ni otsoco kadimo nokwole gbeitsoomoo le no ji "modenbo jogbaanj diensts" keke faaa bo ni kaseloo le baanye le diensts ena emodenbo ye kaafeemoo le mli,. No hewo le esa ake ojma kadimo yiboo ni kaseloo le na ke eshishitsoomoo le fes shi kome. Ye kadimo yiboo ke shishitsoomoo le sese le ebaahia hu ake ajma no ko fioo hu ye kroo ni sa ake kaseloo le akwe he bo ni afee ni enye ebo moden ye kai krokomei ni baaba le mli.

Abaanye ake wiemoo tamoo enemeei atsu nii:

Yaa no nakai

Noyaa eba

Obaanye otsu fe neke

Oobo moden

Ohie edoko ye klasi

Ha ohie ado

Ha ni ale hu ake kadimo nokwole gbejianotoo nee gbe kroko ji kadimo nokwole nofoo yiboo. Keji ayo neke kadimo nokwole nofoo gbejianotoo le no tsoco ake ake "Criterion referenced grading system" le miitsu nii Gbejianotoo nee baaha ni kaseloo ko ana yiboo tsiiimoo ko dani ena kadimo ni ye bo ni sa. Neke kaa kadimo nokwole gbejianotoo nee feo mpoatswaa ke haa kaseloo ni haa amekaseo nii waa kenaan kadimo nokwole kpakpai. No hewo le eyo seelenamoo waa keha noyaa kaa ke kadimo nokwole mli.

Kaa kadimo shikamo ni yoo wolo nee baafa ni baaba le ji kudamo gbe ko keha tsoco 'le ye esanebimo ahalamo mli keha teemi naagbee kaa wojie.

Mligbalamo keha kaa kadimo shikamo ni yoo wolo nee gweigbe le ne:

Pepa 1: Pepa 1 baahie mlajai ejwe ni eko fee eko baabi sane ye hei sratoi ni yoo nikasemoi le mli neke:

Mlijaa A (40) Neke mlijaa nee hi o sanebimoi 40 ke amehe naajiemoi ni kaafeelo le baahala no ni ja ye mli; ni ji:

Djaan saji
Kusumi ke amehe nikasemoi
"Syntax"

Esa ake ajie sanebimoi (40 le fee naa ye minitii (50) mli.

Mlijaa B: (15) mlijaa B hi o sanebimoi (5), eko fee eko yibo naa sheo (30 ni fee naabuamoi feo (15).

Mlijaa C: (25) Esa ake akadi Fonojoi ke yibo (25). Ehie sanebimoi enyo shi kaafeelo le baahala emli ekome.

Mlijaa D: (20) Esa ake saneshishitsoomo hi o yiboi (20).

Kutuu yiboi ni Pepa 1 hi o ji Oha (100) ni atse o no kebaa oha mlijaa 60 (60%).

Pepa 2: Pepa 2 sanebimoi le damo nilee ke nitsumoi no titri. Bo ni akadio mlajai ni ehie le ne:

Mlijaa A: Mlijaa nee hi o sanerjmaa, wolongmaa mo naawiemoi loo adafitswaa wojie amla sanerjmaa. Kaafeelo le baahala amemli ekome pe ni ejma nii ye he (Yiboi 50).

Mlijaa B: Nikanemo ke shishinumo ni damo niijmaa ko no (Yiboi 20)

Mlijaa C: Mlijaa nee bio saji ye nilee ni kaafeelo ena ye wojie komei ni ekane le amla (Yiboi 30).

Pepa 2 kadimo le baadamo yiboi oha no, ni abaatse no keba oha mlijaa 40 (40%).

Esa ake tsoco ni tsoco nii ye SHS 4 le awo ekaseloi le shi ye WASSCE kaafeemo he kesaa amehe. No ni ji enyo le esa ake keji ok ekafeemo shikamo gbejianotoo nee tsu nii le, okaseloi le baabo amehe moden ye WASSCE kaa le mli.

Kaa Kadimo Shikamo Ni mütsoo Kaa Woji, Profai Daimenshenji, Tsiimö ke Yiboi

Daimenshenji	Pepa 1	Pepa 2	Yiboi Kutuu	Daimenshenji Tsiimö
Nilee ke Shishinumö	<u>Mlijaa A:</u> Objektivi sanebimo (40) i) ɳaarj saji ii) Kusumi ke Amekasemö iii) Sintax <u>Mlijaa B:</u> Sanebimoi ye sintax no (5) <u>Mlijaa C:</u> Fonoloji <u>Mlijaa D:</u> Saneshishitoomö		100	60%
Nilee ke Nitsumo		<u>Mlijaa A:</u> Sanenjmaa (50) <u>Mlijaa B:</u> Saneshishinumö <u>Mlijaa C:</u> ɳaarj saji ahenyamo 1) Gbaa sane (Ashiii seε) 2) Lalawiemo/shwemö (Halamo emli ekome)	100	40%
Yiboi Kutuu	100	100	200	-
Tsiimö oha mlijaa (5) ye kaa le mli	60	40	100	100

SENIOR HIGH SCHOOL - YEAR 1 - SES KOME

MLIJAA I: GA WIEMO K& KUSUMI (ELECTIVE) GA KASEMO SILABOS JICLONCF

Yirtoor Gbajaa: kaseloi le baanye :

- i) ena nilee ye no ni wiemo ji ke nibii komei ni koo wiemo he
- ii) enu gbeemoo feemo nibii, gbeemoo, niijmaa okadii le mli njaanjii ke bo ni abuaa amena ketsuon nii shishi

KU	YIJOI KRĘDĘS	MLI NII	CWASINAKI N& CMOCSTIN ICMEEFİN	CWACHCUMTSIN
KU 1: CWEMI	<p>Kaseloi le baanye:</p> <p>1.1.1. egbala wiemo mli etscoo</p> <p>1.1.2. etscoo wiemo nitsumoi ete</p>	<p>Wiemo ji gbeemoo ni adesai tscoo no ke amehe sharaa.</p> <p><u>Wiemo he nitsumoi ete</u> Sanegbaa Kusumi ayibaamo Kusumi anotsamo</p> <p><u>Gbeemosa Hei: -</u> Gbomotso le hei srotoi ni yeo buaa keshaa wiemo so; tamo: naabu shishi ke nywei, lilei, nyanyoji, sej, kn, kn.</p> <p>gbeemofeemo nibii yeo buaa kefeo gbeemoo kredei komei. Eko ji, lilei, naabu, sej, nyanyojikuku.</p>	<p>Tscoo le anyis kaseloi ahis keka amejwengmo ye wiemo feemo, gbeemoo, ke sharamoi he.</p> <p>Tscoo ke kaseloi awo kui amlı ketao koni amegba wiemo nitsumoi krokomei he sane.</p> <p>Tscoo agbala, gbeemosa mli koni enyis kaseloi ahis ketse. Konsonantii gbeemoo ni kaseloi le ayoo hei ni asoo nakai gbeemoo le ye; tamo /p, b, m, s, t/</p> <p>Tscoo anyis kaseloi ahis ketao srotoi ni yoo wiemofeemo so he kredes le tej.</p>	<p>Kaseloi agbala wiemo mli ni ametscoo henoi ni yoo.</p> <p>Kui srotoi le mli bii agba sane ketoo no ni amena ye klasi.</p> <p>Kaseloi atscoo no ni ji wiemo koni ametscoo henoi le.</p> <p>Kaseloi ke amerepocoaba koni agba he sane.</p> <p>Tscoo aymala gbeemoo okadii komei ye tao le no koni kaseloi ane ayoo hei ni akefe gbeemoo le.</p>
KU 2: IN HEI N& OSOTCMOK AKEME GBĘMĘ CSĘS	1.2.1 egbala mli ni etscoo nibii niakfeo gbeemoo, ni etscoo emli ejwe.			

KU	YIJOJI KREDÈS	MLI NII	CMASEKIN 3 CMCCSTIN ICMEEFIE	CHAMCHUMTSIN
KU 3 VAOLI GBÈEMOJI FEEL IN IOTCRS CMCCST CMÈÈGBÈCY OKADII KE NIÈJMMAA OKADII LE ATEJ	<p>Kaseloi le baanye</p> <p>1.3.1. etsco sratoi ni yoo Vaoli gbeemoi ke vaoli nièmmaa okadii le tej.</p> <p>1.3.2. etsco sratoi ni yoo kònsonanti gbeemoi ke kònsonantii nièmmaa okadii le atej.</p> <p>1.3.3. etsco sratoi ni yoo kònsonanti gbeemoi ke kònsonantii nièmmaa okadii le atej.</p>	<p>Hei ni afèo vaoli gbeemoi le yé. <u>Naabu:-</u> Naabu tako kokrooboo, ñwei ke shishi naabu kpee, daangbèe kn. kn.</p> <p><u>Lilei:-</u> Lilei hie/naa, Lilei tej Lilei sèe</p> <p>Vaolii Nièmmaa Okadii Vaolii Gbeemoi Okadii a /a/ e /e/ ɛ /ɛ/ i /i/ o /o/ u /u/</p> <p>Kònsonantii Kònsonantii Nièmmaa Gbeemoi Okadii Okadii p /p/ b /b/ t /t/ s /s/ k /k/</p> <p>Gbeemoi ni keji aafee le atsiii kòoyoo le naa ye daaq.</p>	<p>Tsoolo ke kaseloi agba sane ketsco ame naabu hei sratoi ni afèo vaoli gbeemoi le yé.</p> <p>Tœlo akudo kaseboi koni amenyè ametej vaoli adeka le.</p> <p>Tsoolo ke kaseloi agba sane koni amena amele vaolii gbeemoi okadii ni no nɔŋŋ damoɔ shi ake nièmmaa okadii le</p> <p>Tsoolo ke kaseloi agba vaoli gbeemoi ni hie nièmmaa okadii sratoi he sane.</p> <p>Ke kònsonanti gbeemoi okadii ke nièmmaa okadii le hu afee nakai nɔŋŋ.</p> <p>Tsoolo anyies kaseloi ahie këgbala vaoli mli etsco ame.</p>	<p>Kaseloi atej vaoli adeka le.</p> <p>Tsoolo aha kaseloi wiemo kulibii komei ni afolo vaolii le shishi koni kaseloi atsco bo ni ajmalaa gbeemoi le ahaa.</p> <p>atade kane wolo</p> <p>Kaseloi le asusu vaoli gbeemoi ejwe ni yoo wiemokulibii komei amli, ye Ga wiem o le mli ametsco.</p>
KU 4: VAOLII: HEI NI AFÈO VAOLI GBÈEMOJI LE YÈ	1.4.1. egbala vaoli gbeemoi ni yoo wiemo le mli ni enye esusu ame etsco			

KU	33D3I KRED33 YI	MLI NII	CWESAKIN 3 K CMCCSTIN ICMEEFIN	CWACHCUMTSIN															
KU 5: HEI NI VAOLII HIĘ YE WIEMOKULIBII AMLI	<p>Kaselci le baanye:</p> <p>1.5.1 eyoo hei sr̄toi ni vaoli gbeεemoi hio ye wiemokulibii amli.</p>	<p>Gbeεemoi ni jeo wiemo shishi, no ni hio teŋ ke no ni gbea naa.</p>	<p>Tsoco tsoco aŋe wiemokulibii kom ei kegbala yiŋtoo ni yę hei ni vaolii hio ye wiemo mli le mli.</p> <p>Tsoco ke wiemokulibii agbala mli etsoo kaselci ni amele shishijee gbeεemoi, teŋ gbeεemoi ke naagbee gbeεemoi, le.</p>	<table border="1" style="margin-bottom: 10px;"> <tr> <th colspan="3">MFONIRI</th> </tr> <tr> <th>WS</th> <th>WT</th> <th>WN</th> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table> <p>Kaselci aha ni mfoniri nęe aye emuu be mli ni ameke wiemoi ni hie gbeεemoi ye gbεhei ni sa le.</p> <p>/á, ɔ, o, ɛ, i, e, u/</p>	MFONIRI			WS	WT	WN									
MFONIRI																			
WS	WT	WN																	

SENIOR HIGH SCHOOL - YEAR 1 - SES KOME

**MLIJAA 2:
GA WIEM K& CEMI (ELECTIVE) SILABOS
NIKANISHI SHISHINISI**

Yiętoo Gbajaa: kaselö le baanye:

- i) ena ḥaa ni yoo nikanimo shishinumō mli
- ii) eyoo fɔ̄jwiemoi ni aketsu nii jogbaŋg
- iii) ena saneshishitsomō he ḥaa

KU	YIĘTOI KRĘDĘS	MLI NII	CWESAKIN & CMOCSTIN ICWEEFİN	CWACHCUMTSIN
KU 1: NIKANEMO JUMMI	<p>Kaselö le baanye:</p> <p>2.1.1 ekane wolo fęe wolo keji aye abua le aloo ayeee abuaaa le.</p> <p>a) HİTİE NIKANEMO b) VII NIKANEMO</p>	<p>Akane shęe sane, woloj sane fioo ko, wolo muu.</p>	<p>Tsöölä aye abua kaselö koni amenye amekę wojji agbəjii, yitsei, mfonirii, kn. Kn. atsöö saji ni yoo wojji amli.</p> <p>Tsöölä atso sanegbaa no ketsöö wiemökulibii, sanefai, fɔ̄jwiemoi ke hejçomowoloi krokomei ni yoo wolo le mli le.</p> <p>Kaselö akane nii awo ameyitsorj.</p>	<p>Kaselö ajie sanebimoi anaa kejë wolo le mli.</p>
KU 2: YITSO LE K& SANE MUJI NI WAA LE	<p>2.2.1 eyoo yitso he ni awieo le ye paragrafi fęe paragrafi mli.</p> <p>2.2.2 eyoo sanemuu ni yeo buaa yitso ko ye paragrafi ko mli.</p>	<p>Yitso ke sanemuji ni wieo yitso le he.</p>	<p>Tsöölä le aŋma sanemuu ko ye tao le no. Kaselö akęe loo aŋma no ko kešhi loo kəpia sane le. Ye nökwelementii a aafee ete aloo ejwə səs le tsöölä le agbala no ni yitso ke yitso he wiemo le ji.</p>	<p>Kaselö atao yitso ke ehewiemo ye paragrafi loo niŋmaa ko mli.</p>

KU	33D3N KRE33	MLI III	CWESAKIN 3 CMCCSTIN ICWEFIN	CWACHCUMTSIN
KU 3: ICTOWCMCCJHEH	<p>Kaselɔ le baanye:</p> <p>2.3.1 etsoo nō ni fōjwiemɔ cɔmetsɔɔ ji, eha nōkwmɔ nii koni aketsu nii yε sanemuji amlı.</p>	<p>Fōjwiemɔ nōkwmɔ nibii yε Ga wiemɔ le mli.</p>	<p>Tsɔɔlɔ aha fōjwiemɔ ko ni egbala mli etsɔɔ kaselɔi.</p> <p>Tsɔɔlɔ anyiɛ kaselɔi ahie kεha fōjwiemɔi.</p> <p>Tsɔɔlɔ aha kaselɔi aha fōjwiemɔi ni kɔɔ manjtse gbele he kε nō ni kɔɔ mɔkρɔŋ hu he kε nibii krokomei hu ahe.</p>	
KU 4: SANESHISHI CMCCST	<p>2.4.1 egbala saneshishitɔɔmɔ mli ni ana ale ḥaagbεi komεi ni atsɔɔ nō ketsɔɔ sanemuji ke paragrafii ni waaa.</p>	<p>Gbe nō ni atsɔɔ ketsɔɔ sane ko shishi kεje wiemɔ ko mli kεyaa wiemɔ ko mli.</p> <p>Klεŋklen̩ wiemɔ.</p> <p>Wiemɔ ni ji enyɔ.</p> <p>Nilee ni yɔɔ wiemɔi le atseremɔ ke shishinumɔi ni amshie le amlı.</p> <p>Nileenamɔ yε klεŋklen̩ ke naagbee wiemɔi le fεe he</p> <p>Nilee yε wiemɔi enyɔ le fεe akusumi ahe</p> <p>Esa ake saneshishitsɔɔmɔ adamo shishinumɔ krɔŋg ni yɔɔ wiemɔ le mli nō.</p>	<p>Tsɔɔlɔ le aye abua kaselɔi ketsɔɔ Blɔfo. Gbeiwiemɔi, sutsɔɔlɔi Najiangbεii ke feemowiemɔi komε ashishu kεba Ga.</p> <p>Tsɔɔlɔ aha nitsumɔi babao yε sane kukuji, sane muji ke paragrafii ashishitsɔɔmɔ mli.</p>	<p>Kaselɔi atsɔɔ Blɔfo sanemuji ke paragrafii ashishu kεba, Ga mli, ke keje Ga mli kεya Blɔfo mli.</p>

SENIOR HIGH SCHOOL - YEAR 1 - SESI KOME

MLIJAA 3 (ET3)
GA WIEMO K& KUSUM (ELECTIVE) SILABOSIS
NIJUMAA

Yintoo Gbajaa: kaselɔ lɛ baanye:

- i) emɔ koni enye eke grama ni yɔɔ Ga wiemɔ lɛ mli lɛ atsu nii.
- ii) ena ele ɔai ni yɔɔ sanerjmaa mli.

KU	YIJI TOI KRƏDEE3	MLI NII	CMASAKIN 3 CMOCSTIN CMEFENI	CMACHCUMTSIN
KU 1: WIEMO WEKUI	<p>Kaselɔ lɛ baanye:</p> <p>3.1.1 eyɔse ni egbala wiemɔ wekui lɛ amlı etsɔɔ</p> <p>3.1.2 ejara wiemowekui lɛ amlı kewo ewuji ke bibii amlı.</p>	<p>Wiemɔ Wekui:</p> <p>Gbeisiwiemɔ, Feemɔwiemɔ, sutsɔɔlɔi, Mligbalalɔi, gbehegbe, Tsalo, knkn.</p> <p>Wiemɔ wekui wuji ke bibii</p> <p>1) <u>EWUJI</u> Gbeisiwiemɔ Feemɔwiemɔ Mligbalalɔ Sutsɔɔlɔ</p> <p>2) <u>BIBII</u> Gbehegbe Tsalo, Boo Knkn</p>	<p>Tsoɔlo aye abua kaselɔ ketsɔ sanebimɔi ke amenaajiemɔi anɔ keyose wiemɔ weku ko. Nokwemɔ nɔ;</p> <p>Məni gbe iakehaa wiemɔ ni haa anaa gbe i, anaa hei, məi, kooloi, susumɔi, nibii, knkn.</p> <p>Məni gbe iakehaa wiemɔ ni tsɔɔ nifeemɔ, gbejianatoo, nifeemɔ ko ni eho ke nikεemɔ?</p> <p>Te wɔtsɔɔ wiemɔkulibii ni ŋɔɔ be teŋŋ?</p> <p>Te wɔtsɔɔ wiemɔ ni susun gbeisiwiemɔ lɛ teŋŋ?</p> <p>Tsoɔlo aye abua kaselɔ keyoo wiemɔ weku wuji ke bibii lɛ,</p>	<p>Tsoɔlo aŋmala wiemɔkulibii komei ni yɔɔ. Gbe i wiemɔi , feemɔwiemɔi sutsɔɔlɔi, Mligbalalɔi k.nk.n amlı koni kaselɔ ajara wiemɔ lɛ amlı kεya amewiemɔ wekui lɛ amlı.</p> <p>Kaselɔ lɛ ato wiemɔkulibii lɛ awo wiemɔ weku wuji ke bibii amlı.</p>

KU	YI TOI KRƏDƏS	MLI NII	CHESENIN ƏK CMCSİN ICMEFİNİ	CMHCMSİN
KU 2: WIEMƏMUJI SRƏTOİ	Kaselő le baanye ni 3.2.1 eyəse sanemuji srətoi le ye aməshidamə ke aməshidaməmə amlı ke amenitsuməi amlı.	Wieməmuu srətoi Shidaməmə: i) Wieməmuu ganee/huyəs/folo ii) Wieməmuu nta iii) Wieməmuu həxtsii AMENITSUMCİ i) sanekeəsmə ii) sanebimo iii) Famə iv) Boo./Henumə	Təsələ ke kaselő ati sane Fa nikasəmə le mli keha ni kaselő ana ale ake wieməmuu folo/ganee/huyəs le nəğəj ji sane fa otı le. Təsələ aymala wieməmuji nökəwəmə nii srətoi koni eye ebua kaselői kəyoo srətoi le fəs ke amenitsuməi. <u>Amenitsumcı</u> I) Nə ni keə sane II) Nə ni bəc sane III) Nə ni faa mə Nə ni heleo mə shi/loo ehəa anaa henumə ko kn kn.	Aməha aməhi sane muji nta ke həxtsi amlı.
KU 3: SANE FA	3.1.1 eyəse sane fa srətoi ni yəcə ke amenitsumcı	Sanefa srətoi: Gbeı sane Fa Mligbalalə sane Fa Sutsələ sane Fa, kn. Kn. v)	Ke/ be ni/ ni /nəğəj/ + Kofi gbe onufu le srətoi baanye ahi gbe nə ni atsəcə kətsakecə sane otı kəfeçə sane kpasalə le mli ye wiemə srətoi le amlı. Taomə hewərə wieməi nəcə koni otsəcə loo oke kaselői atsu he nii. i) Təsələ adəmə nitsuməi ni sane Fa tsən le nə kəyebua kaselői kəyebua kaselői kəyəcə e.g. Gbeı sanefa, mligbalalə sanefa ke sutsələ sanefa.	Kaselő aymala wiemə muji srətoi enyə eko fəs eko ahiə: i) Gbeı sane nta ii) Sutsələ sane nta iii) Mligbalalə sane nta Kaselő aymala sane muji ganei nyəğma

KU	33DEE3 TOI KRED33	MLI NII	CWESAKIN 3 CMCCSTIN ICMEEFIN	CWACHCUMTSIN
KU 4: WIEMO PIIFEEMO	<p>Kaselɔ le baanye:</p> <p>3.2.1 egbala piifeemo mli Ketsɔɔ.</p> <p>3.2.2 eyɔse afisii ni feo wiemo pii yε Ga wiemo le mli.</p>	<p>Ekome: Ni ji ekome.</p> <p>Pii: No ji efa fe ekome.</p> <p>Gbeisiwiemoi ni amepiifeemo tsakeee.</p> <p>Tamɔ: Nu, la, omɔ, fɔ, ɔshɔ, kn.kn.</p>	<p>Tsɔɔlo aŋmala gbeisiwiemoi ye ame ekome ke piifeemo mli ni eye ebua kaselɔ kena srɔtoi ni yɔɔ enyɔ le mli. Tsɔɔlo aha kaselɔ ale ake ekome damɔ shi kɛha no ko mljaa kome ni pii hu damɔ shi kɛha mljaa ni faa fe ekome.</p>	<p>Tsɔɔlo le aŋmala gbeisiwiemoi komei koni kaselɔ le aŋmala nomei apii.</p> <p>Tsɔɔlo atsɔ gbe ko no kewa kaselɔ kεyose gbeisiwiemoi ni yɔɔ piifeemo.</p>
KU 5: CCSCWEIM	<p>3.4.1 egbala mli ketsɔɔ bɔ ni wiemɔkulibii ashikamo yɔɔ ke bɔ ni asɔɔ wiemɔ yε Ga mli.</p>	<p>Wiemɔkulibii asɔɔ:</p> <p>Tsaramɔ, ntafeemo, wiemɔlɔɔ,</p>	<p>Tsɔɔlo agbala bɔ mli etɔɔ, bɔ ni asɔɔ wiemɔkulibii ketsɔ enememai aŋɔ:</p> <ul style="list-style-type: none"> i) Tsaramɔ ii) Ntafeemo iii) Gugɔjiaŋ iv) Gbee ni ka wiemɔ no 	<p>Kaselɔ aŋmala nɔkwemɔ ni enyɔ yε wiemɔkulibii hee ni asɔ ketsɔ; tsaramɔ, ntafeemo, gbee ni ka wiemɔ no, mlitii gugɔjiaŋ, kn. kn. no.</p>

KU	YIJOI KREDEE	MLI NII	CMASEKIN 3 CMCCSTIN ICMEEFINE	CMACHUMTSIN
KU 5: CMIDMAA MLI KADIMIN	Kaseloi le baanye:	Nijmaa Mli Okadii i) sanebimo (?) ii) omashi omashi (:) iii) alogo (,) iv) omashi (.)	Tsoco le agbala gbeii an o ni atsoc ake okadii nee tsu nii ketso kaseloi, ketso sanebimoi ke amenaajiemoi ke tao no nijmaa no.	Tsoco le ajmala sane muji fioo ko loo sanekuku ji koni ake okadi le awo mli
KU 6: GBAA SANEJMAA	3.6.1 egba aloo ejma sane ko ni ato naa jogbanjo be mli ni ake feemobei ni sa le miitsu nii jogbanjo.	Susumoi le anaatoo pereeseps b o ni no le tee no ha. Feemobe ke nitsumo ye naatoo nija mli	Tsoco aye abua kaseloi kegba sane ko ni eho. Tsoco le hie aya sane le naatoo no bo ni sane le tee no ha le	Kaseloi ajma gbaa sane ko ni mli wiemokulibii yibo ashe ohai enyo ke nyomai enumo
CMCCST 3 CMUSUS	3.6.2 esusu no ko aloo nifeemo ko ye naatoo kpakpa gbe no etsco	Tsuishitoo ke no ko susumo ke tsoco be mli ni ake wiemo ni sa miitsu nii.	Tsoco anyies kaseloi ahies kegba sane, kesusu nibii, gbomei nifeemo, kn.kn. atsoc	Kaseloi ajma nii ye susumoketsetsoco yitso ko no.
NO KO FEEMO	3.6.3 eke wiemo ni ja agbala bo ni afeo no ko mli	No ko feemo mligbalamo ekome komei ke wiemo ni ja ke nitsumo e.g. Bo ni ahoo 7katies wonu ahaa.	Tsoco ahala yitso ko ni eke kaseloi, atso mli, koni ajmala gbe no ni atso le ye tao le no.	Kaseloi ajma nii ye yitso ko no. Efale ashe wiemokulibi (350)

SENIOR HIGH SCHOOL - YEAR 1 – SEI KOME

MLIJAA 4:

GA WIEM LÉ KÉ KUSUM (ELECTIVE) SILABOSI

SAJI KÉ SHIHILE GBEJIANCTOO KÉ EMLI AKPO

SAJI

Yirto Gbajaa: kaselō lē baanye:

- i) ena nilee yé sane fa kē eheworj lē baa:
- ii) ena ḥaa ni akəgmaa wiemo kē mo naa wiemo
- iii) ena niŋmaa saŋŋ bo ni baaha ni ḥai ni ena yé sanenjmaa mli lē aya hie

KU	YI TOI KRĘDĘS	MLI NII	CMASANIK 3 CMCSITIN CİFEEFİ	CMACHÇUMSTİN
KU 1: JEFNILEE HİGBELEMİ	Kaselō lē baanye : 4.1.3 eyoſe nibii ni jieç aməhe kpo yé ḥaaŋ kē wojian saji fęe amlı	Nibii ni yoo mli <ul style="list-style-type: none">i) Yitsoii) Otiiii) Shwəbiljiv) Sane lē shikwəsv) Sane lē həlemovi) Koŋduŋvii) Nifeemo ni etsə hie k.n.k.n	Tsöölo anyis kaselō ahis kəka amenilee yé mlinibii lē ahe.	Kaselō atao ni aməjimala mlinibii née yé adesa ko mli: Shwəbilj, sane lē həlemo, shikwəs.

KU	YIJOI KRED33	MLI NII	CMASEKIN 3 CMCCSTIN ICMEEFON	CHAMCHUMTIN
KU 1: SAJI AHE NIKASEMO SHISHIJEE	Kaselɔ le baanyɛ : 4.1.4 eyose nibii ni jie amshe kpo ye ḥaaŋ ke wojiaŋ saji fɛɛ amlı	Nibii ni yɔɔ mli (i) Yitso (ii) Oti (iii) Shwεbilɔi (iv) Sane le shikwɛɛ (v) Sane le hεlɛmɔ (vi) Konduŋ (vii) Nifeemɔ ni etsɔ hiɛ k.n.k.n	Tsɔɔlɔ anyɛ kaselɔ ahie kɛka amɛnilee ye mlinibii le ahe.	Kaselɔ atao ni amɛjma la mlinibii nɛɛ ye adesa ko mli: Shwεbilɔi, sane le hεlɛmɔ, shikwɛɛhe.
KU 2: CMCCJAH CMEMIWIOL	4.2.1 eyose wiemɔ hejɔɔmowɔlɔi komɛi ni yɔɔ niŋmaa ke wiemɔ mli	Wiemɔ Hejɔɔmowɔlɔi i) Noni ii) Tamɔno iii) Oookeɛ gboɔmɔ iv) Wiemɔ seɛɛɛɛ kn. kn	Tsɔɔlɔ aha nɔkwemɔ nibii kεgbala hejɔɔmowɔlɔi nɛɛ amlı.	Kaselɔ hu aha hejɔɔmowɔlɔi komɛi ni aha le nɔkwemɔ no.
KU 3: ADESATAMO	4.3.1 egbala mli kɛtsɔɔ nɔ ni adesatamo ji 4.3.2 esusu adesa le shikamɔ atsɔɔ	Adesa ji sane ko ni kooloi ni yɔɔ mli feo amahe tamɔ adesai koni anyɛ akɛtsɔɔ jenja kpakpa ko Shikamɔ i) Shishijee wiemɔ (toi nɔ wɔmɔ, noheremo) ii) Adesa le diɛŋtse iii) Naamuu iv) Mlifoo lalai	Tsɔɔlɔ ata adesa koni ebi kaselɔ le hu ni amɛha amɛnɔ. Tsɔɔlɔ ke kaselɔ agba sane kɛtsɔɔ ame seɛɛnamɔi ni yɔɔ adesa mli he fɛɛ he be mli ni ataa kaselɔ adesa le eko le	Kaselɔ aŋmala adesai komɛi, akwɛ mli ni akekrɛte nikasemɔ tsui le amlı

KU	YIJOI KRED33	MLI NII	CMASEKIN 3 CMCCSITIN ICMEEFEM	CMACHUMTSIN
KU 4: JEJ NIFEEFEMC (OTOFOSHII)	<p>Kaselci le baanye :</p> <p>4.4.1 esusu bɔ ni afəc jejnii atsɔɔ</p> <p>4.4.2 etsɔɔ seɛnamɔ ni yoo jejnifeemɔ mli ye Gamei asateŋ.</p>	<p>Tsɔɔmo jeŋ nifeemɔ shishi</p> <p>Eji kusum ni wɔbanina. Ehaa anyeo ayoo mei ni feo kusum le</p>	<p>Tsɔɔlo le baanye efə nine ketsə mɔ ko ni he ekpɔ ye nifeemɔ le mli koni ebawie jeŋ nifeemɔ he.</p> <p>Tsɔɔlo ato gbejiano keha kadaagbamɔ ye yitso nee he: 'Ani jejnifeemɔ he hiaa lolo ye wɔŋmenenjemene hiɛgbelemɔ jeŋ nee mli lo?</p>	<p>Kaselci ke jejnifeemɔ ko awo shwemɔ mli.</p> <p>Kaselci ato gbejiano kegbə kadaa ye yitso ni aha le he.</p>
KU 5: SU KE JEJBA KPAKPA (SU KPAKPA KPOJIEMC)	<p>4.5.1 etsɔɔ nibii ete ahewɔ ni sa ake ajie su kpakpa kpo</p> <p>4.5.2 eyəse gbe i ete no ni abaanye atsɔ kejie mɔbuu kpo atsɔɔ</p>	<p>Gbe i anɔ ni atsɔɔ kejie su kpakpa kpo <u>Daan wiemɔ</u></p> <p>Wiemɔ shishijee ke mɔbulɛ wiemɔ tamɔ "ofai ne, miikpa bo fai".</p> <p><u>Gbɔmɔtso le hetsɔɔmo keha wiemɔ</u></p> <p>i) mlidɔɔ ke mɔ ko no ko hamɔ loo no ko hemɔ ye mɔ ko deŋ</p> <p>ii) shidaamɔ</p> <p>iii) Dioofeemɔ</p> <p>iv) Ijmolɔ mugɛɛ k.n.k.n.</p> <p><u>Subanj Kpakpai</u></p> <p>i) okadi ni tsɔɔ tsɔɔsemɔ kpakpa</p> <p>ii) Mei ke mei asharamɔ kpakpa</p> <p>iii) Haa onaa bulɛ kpakpa kn.kn.</p>	<p>Tsɔɔlo kewo shwemɔ kuku ko mli kejie nibii nee kpo</p> <p>a. wiemɔ ni esaaa b. nifeemɔ ni ejaaa loo kaaa gbe</p> <p>Tsɔɔlo anyie kaselci ahie kegbə sane ye shwemɔi srɔtoi enyɔ le he. Akanya kaselci koni ame hu ametsɔɔ wiemɔ ke nifeemɔi komεi ni ehiii le.</p> <p>Tsɔɔlo ke kaselci agba sane kekwɛ no ni abuuu mɔ subanj kebaa:</p> <p>i) Mɔ ni ebuuu mɔ le no ii) Mɔ ni atɔ (enɔ) le iii) Mɔ ni ebuuu mɔ wekumεi iv) Maŋmuu fɛɛ</p>	<p>Kaselci aŋmala gbe i ete no ni atsɔɔ kebio nii ye bulɛ gbe no</p> <p>Kaselci aŋmala sanemuji ete ketsɔɔ bɔ ni akwaa no ko ahaa.</p> <p>Kaselci atsɔɔ no ni mɔ afee kejì mɔ ko wo emli la.</p>

SENIOR HIGH SCHOOL - YEAR 2 - SESIEN

MLIJAA I: GA WIEMO LE KE KUSUMI (ELECTIVE) SILABOSI JICHCNG

Yirtooo Gbajaa: kaseloi le baanye:

- (i) eesee bo ni afeo gbeemoci le (vaoli ke konsonantii)ni egbalal mli etsoco bo ni vaolii gbeemoci le ke amehe sharaa amehaa
- (ii) enu yirtooo ni yoo blawa femoci le amlil koni egbalal mli ye Ga wiemo le mli
- (iii) eyoo ni egbalal gbeemocfeeneen ni jor ni kpo ye wiemo ke niijmaa mli le etsoco

KU	YIOTI KRĘDĘS	MLI NII	CWASAKIN 3 CMOCSTIN ICWEFEE	CWACHCUMTIN																																																
KU 1: VAOLII NI KE AMEHE SHARAА KE VAOLI CMIIМ CM33GB	<p>Kaseloi le baanye ni:</p> <p>1.1.1 egbalal bo ni vaoli sr̄otoi le ke amehe sharaa amehaa.</p> <p>1.1.2 Eyose bo ni vaolii ke amehe sharaa ye wiemo mli ke wiemoci amlil.</p>	<p>Be mli ni vaoli nyis vaoli s̄es ni konsonanti ko efoo ameter N̄okwemoci no: -</p> <table style="margin-left: 20px; border-collapse: collapse;"> <tr><td>a</td><td>-</td><td>baa</td></tr> <tr><td>o</td><td>-</td><td>loo</td></tr> <tr><td>ɔ</td><td>-</td><td>bɔ̄lu</td></tr> <tr><td>u</td><td>-</td><td>buuluu</td></tr> <tr><td>i</td><td>-</td><td>bii</td></tr> <tr><td>e</td><td>-</td><td>fee</td></tr> <tr><td>ɛ</td><td>-</td><td>bɛ̄ɛmɔ̄</td></tr> </table> <p>vaolii naatoo ye wiemo mli</p> <table style="margin-left: 20px; border-collapse: collapse;"> <tr><td>ae</td><td>-</td><td>aekoo</td></tr> <tr><td>ao</td><td>-</td><td>abifao</td></tr> <tr><td>ai</td><td>-</td><td>fai</td></tr> <tr><td>oa</td><td>-</td><td>asomoaŋ</td></tr> <tr><td>ɔo</td><td>-</td><td>bɔ̄ɔ, lɔ̄ɔ</td></tr> <tr><td>oi</td><td>-</td><td>foi</td></tr> <tr><td>ɔa</td><td>-</td><td>mɔ̄a</td></tr> <tr><td>ɔi</td><td>-</td><td>bɔ̄i</td></tr> <tr><td>ua</td><td>-</td><td>yebua</td></tr> </table>	a	-	baa	o	-	loo	ɔ	-	bɔ̄lu	u	-	buuluu	i	-	bii	e	-	fee	ɛ	-	bɛ̄ɛmɔ̄	ae	-	aekoo	ao	-	abifao	ai	-	fai	oa	-	asomoaŋ	ɔo	-	bɔ̄ɔ, lɔ̄ɔ	oi	-	foi	ɔa	-	mɔ̄a	ɔi	-	bɔ̄i	ua	-	yebua	<p>Tsoco awa kaseloi ketsoco sanegbaa nu koni ametsoco nu ni vaoli naatoo'ji.</p> <p>Tsoco le afee ni</p>	<p>Tsoco ajara kaseloi amewo kui amlil koni amejmalia wiemo kulibii nyugma ni miitsoco vaoli naatoo ye wueno kuhbii amlil.</p>
a	-	baa																																																		
o	-	loo																																																		
ɔ	-	bɔ̄lu																																																		
u	-	buuluu																																																		
i	-	bii																																																		
e	-	fee																																																		
ɛ	-	bɛ̄ɛmɔ̄																																																		
ae	-	aekoo																																																		
ao	-	abifao																																																		
ai	-	fai																																																		
oa	-	asomoaŋ																																																		
ɔo	-	bɔ̄ɔ, lɔ̄ɔ																																																		
oi	-	foi																																																		
ɔa	-	mɔ̄a																																																		
ɔi	-	bɔ̄i																																																		
ua	-	yebua																																																		

KU	YIJTOI KRĘDĘS	MLI NII	CHWASAKIN 3 CMOCSTIN ICMEEFENI	CHAMCHUMTSIN												
VAOLI NAATOO KE EMIIM	1.1.3 etsoo no ni ji vaoli miiim	on - ouw en - cuw ui - wui ia - liamɔ io - bibioo oi - biɔ eo - leɔ ei - lei ɛo - feo k.n.														
KU 2: KONSONANT HEI IN KONSONANTII GBEESMĘB SY CIH ICMĘSAB ITW CMIEW	1.2.1 esusu kónsonanti gbęesmęci ni yę Ga wiemę le mli le etsoo	<p>Be mli ni vaولي gbeesmo ko elaaje loo emii ye wiemę ko tsemo mli. Nokwemę no mi + atade → mitade → ntade Mi + adeka → mideka → ndeka kn.</p> <p>Kónsonanti gbeesmo ye wiemę shishijee, etej ke enaagbee (ye Ga wiemę mli le 'm 'k 'r'pę ji kónsonanti ni gbeo wiemę naa)</p> <p>Kaseloi ayose hei ni afeo kónsonanti gbeesmęci le ye (a) gbeesmo-feemę (b) he ni afeo ye (c) bę ni afeo le</p>	<p>Tsöölo aha nokwemę no koni no awa kaseloi ni amena vaoli miiim ye wiemę amlı keji aawie</p> <p>Kaseloi ale ake vaoli miiim tsuč nii ye wiemę mli pę, shi jeee ejmaa mli</p> <p>Tsöölo aha kaseloi nokwemę nii ni kónsonanti je shishi, no ni eyco ter ke no ni eyco naagbee.</p> <p>Tsöölo le afee ni kaseloi le ana ni amayose hei sroto ni afeo gbeesmęci sroto le ye. Gbee kpaa ni kpokroo ke no ni gbee kpaa kpokrooo ke sroto ni yę mli.</p>	<p>Kaseloi ayma wiemę loo wiemafafai ni vaoli miiim yę mli</p> <p>Kaseloi atsoo hei ete ni vaolii miiim nyec ebaa ye.</p> <table border="1"> <tr> <td>shishi jee</td> <td>Ter</td> <td>naag bee</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table> <p>Kaseloi ke kónsonanti nę afee wiemę awo adekai le amlı /b, d, g, m/k.n.</p>	shishi jee	Ter	naag bee									
shishi jee	Ter	naag bee														

KU	YIJOI KREDEE	MLI NII	CMASEKIN 3 CMOCSTIN ICMEEFEE	CMACHUMTSIN
KU 3: DAAL, GUGOJ, KE UCGOJ, GUGOJIAJ, GB3E3M, ICW3E3M	<p>Kaselci le baanye ni</p> <p>1.1. esusu ketsco bɔ ni afeo daaj, gugoj ke gugojiaj gb3eemoci.</p> <p>1.1.2 eyoo guaçjiaj gb3eemoci</p> <p>1.1.3 eyoo nitsumoci sr̄otoi ni gugoj gb3eemoci tsu yε wiemoci le mli.</p>	<p><u>Daangb3eemoci:</u> kɔɔyɔɔ ni ke wiemoci le baa le tsco daaj gbe pε. /a, e, i, o, ɔ, u, e/</p> <p><u>Gugoj gb3eemoci</u> Kɔɔyɔɔ ni ke wiemoci le baa le tsco gugoj gbe pε, tamɔ: - /m, n, ŋ/</p> <p><u>Gugojiajgb3eemoci:</u> - Kɔɔyɔɔ ni ke wiemoci le baa le tsco daaj ke gugoj gbe fεε. Vaolii pe ni jεɔ kpo kejɛɔ gugojiaj. Tamɔ; /a, i, e-----/</p> <p>Gugɔŋgb3eemoci anitsumoci: – i. akɛsɔɔ wiemoci hee. ii. ehaa anaa sr̄otoi ni yɔɔ wiemoci henɔi le amli.</p>	<p>Tsoco afəe gb3eemoci sr̄otoi etε le ni egbalal mli ketsco sr̄otoi ni yɔɔ eko fεε eko mli.</p> <p>Tsoco anyis kaselci ahis kεha ni amenyse ametsse konsonantii komεi ketsco amegugoj</p> <p>Tsoco anyis kaselci ahis kεfee gugojiajgb3eemoci tamɔ /a (á), ε (é), i (í), ɔ, (ö), u (u)/</p> <p>Tsoco ke kaselci agba sane kεye bua ame koni amenyse amejmala gugoj abeemoci nitsumoci komεi.</p>	<p>Tsoco aka akaselci be mli ni amefeo wiemoci kejɛɔ amedaaj, gugoj ke gugojiaj le.</p> <p>Kaselci abo tsocotoi koni amejmala gugoj aloo gugojiaj wiemoci ni tsoco le baatsε eha ame le.</p> <p>Kaselci ahi kui sr̄otoi amli, ametao ni amejmala wiemokulibii nyɔŋmai enyɔ ni tsco gugoj gbe.</p>
KU 4: BLAWA FEEEM	<p>1.3.1 eyɔse ni egbalal wiemoci ejwε mli ewo blawai amli.</p> <p>1.3.2 ni ekwe blawai ajebɔ yε Ga wiemoci le mli.</p>	<p>Blawai lε: - Blawa jeboi ni yoo: - V KV KKV KVV K</p>	<p>Tsoco ke wiemoci ni ajmala atsco kaselci koni ametsse. Amejmε ametsui shi ketsε koni fεmoci le aje kpo jogbaŋŋ.</p> <p>Tsoco aha kaselci atse wiemoci pii.</p>	<p>Kaselci aha amedieŋtse amewiemoci koni amejara mli amewo blawai amli.</p> <p>Tsoco ajma wiemoci le ye tao le no koni kaselci le ajmala ni ametsco fεmoci.</p>

KU	YIJOI KRED3E3	MLI NII	CMASEKAN 3 CMCCSTIN ICMEEFEN	CMACHCUMTSIN
KU 5: GBEE	<p>Kaselɔ le baanyɛ ni:</p> <p>1.4.1 egbala nɔ ni gbee ji mli etsoo.</p> <p>1.4.2 eyoo gbee srɔtoi ni yɔɔ Ga wiemɔ le mli</p> <p>1.4.3 ŋmalamɔ gbee nitsumɔ enyɔ loo etɔ</p>	<p>Gbee ye ene mli le miitsɔɔ gbee ni yaa ŋwɛi loo baashi ni ka wiemɔkuli, wiemɔkuku, loo wiemɔmuu nɔ.</p> <p>Gbee srɔtoi le ji nɔ ni yaa ŋwɛi, nɔ ni ka teŋ ke nɔ ni baa shi. Amenitsumɔi:-</p> <ul style="list-style-type: none"> (i) Etsɔɔ mligbalamɔi ni yɔɔ wiemɔi srɔtoi amli (ii) Koni amena srɔtoi ni yɔɔ wiemɔ enyɔ ni hie niŋmaa kome he. (iii) Koni amena srɔtoi ni yɔɔ wiemɔ, sanekuku ke sanefa ni hie naatsɔɔmɔi srɔtoi ye grama mli. 	<p>Tsɔɔlɔ ajmala wiemɔi ni hie gbee wale srɔtoi koni eke kaselɔi abote mli ni amena gbee ni tee ŋwɛi, nɔ ni ka teŋ ke nɔ ni baa shi.</p> <p>Tsɔɔlɔ atse wiemɔi komei ni gbee kamɔ nɔ. Efee egbee taake bɔ ni ataoɔ le ni shishinumo le aje kpo fanjɔ ni kaselɔi ana gbee srɔtoi le fɛɛ, nɔ ni tee ŋwɛi, nɔ ni ka teŋ ke nɔ ni baa shi.</p> <p>Ketsɔ sanegbaa mli le, tsɔɔlɔ awa akaselɔi koni ameyɔse gbee nitsumɔi ye wiemɔ mli.</p>	<p>Ha ame nitsumɔi pii ni no awa ame kena naa.</p> <p>Tsɔɔlɔ ajma wiemɔi kpaanyɔ ye tao le nɔ, kaselɔi ajma awo amewoɔji amli ni amekɔ gbee ni sa le ajme nɔ.</p>

SENIOR HIGH SCHOOL - YEAR 2 - SESIENY

MLIJAA 2:
GA WIEMO L3 K3 CMWUMI (ELECTIVE) SILABOSI
NIKANEMO K3 SHISHINUMI

Yirtoo Gbajaa: kaselō le baanye:

- (i) Ena nikanemo ke niashishinumo mli nai babaoo
- (ii) Ena saneshishitsōmō mli nai babaoo

KU	YIJI TOI KR3D33	MLI NII	CMASEKIN 3 K3 CMCCSTIN CWFEEFIN	CMACHUMTSIN
KU 1 NIKANEMO J3MIIJ3MI	Kaselō le baanye ni 2.1.1. ekane wolo ke yelikebuamō, loo ni yelikebuamō j3ee he ko kwraa kēbaaa.	Kanemō sh3e3 sane ko, sanemuu loo wolo muu f3e3.	Tsoolō, aye abua kaselō ni amekē gbeii, yitsei, mfonirii kn.kn ni y3o woji amlī le anye atsōo nibii ni y3o woji le amlī. Agba wiemokulibii, f3ōjwiemō, wiemofa ke hej3omowolō krokomei ni y3o wolo le mli le he sane. Keji ebaahi le akane wolo le waa. No s3e3 le awo yitsōj.	Kaselō ajie sanebimoj ni je woji le amlī le anaa.
KU 2 WOJI KROKOMEI KANEMO	2.2.1 eke nikanemō he nilee ni ena le akane laibre woji, sh3e3 woji bibii, ke adafitswaa woji kn.kn.	Ye obua kaselō kēhala woji ni sa k3je laibre lej.	Tsoolō atsōo kaselō gbej a3o ni ametsō kēkane woji le.	Kaselō a3jma la rep3ctui y3e woji srōtoj ni amekaneo le ahe.
KU 3 WIEMOMUU OTI KE WIEMOMUU KPASALCI (Y3 SANEMUU MLI)	2.3.1 eyoo wiemomuu y3e paragrafi mli. 2.3.2 eyōse wiemo muu oti y3e paragrafi mli.	Wiemomuu oti ke wiemomuu kpasalō	Tsoolō le a3jma sane ko y3e tao le nō. Kaselō le a3jma nō ko y3e sane le he ketsōo ake amefio s3e3 loo amefiii s3e3. Keji ana nōkwemō nō i ete loo ejw3 le tsōolō le agbala nō ni ji wiemomuu otikē wiemomuu kpasalō mli etsōo kaseo.	Kaselō ayōse wiemomuu oti y3e paragrafi loo sane muu mli.

KU	YIJOI KREDEE	MLI NII	CMASEKIN 3 CMOCSTIN ICMEEFEN	CMACHUMTSIN
KU 4 CMWIW 3Y ICLOWCMCCHEH SANE MLI	Kaselɔ le baanye ni 2.4.1 egbalà wiemɔ- hejçomowolɔi amli etsɔɔ eha nokwemɔ nɔ, koni ameketsu nii ye wiemɔmuu mli.	Wiemɔ hejçomɔ woloi komei nɛ: no ni, Tamɔ no, Atsake ogbe, ʃkwaŋbi oookee – eenu, aayeohefə Atimli, aashikɔŋ, kn.kn.	Tsɔɔlɔ aha sane muu koni eke wiemɔ hejçomowolɔi nɛ ekomεi awo mli. Tsɔɔlɔ awa kaselɔ koni ameha hejçomowolɔi nɛ ekomεi. Tsɔɔlɔ le awa kaselɔ koni ametsɔɔ saji pii ashishi. i. Tsɔɔlɔ awa kaselɔ koni ameha gbeí henɔi ke shishinumɔ ni yɔɔ gbeíwiemɔi, mligbalalɔi, kadilɔi, feemɔwiemɔi komei amli keje Blɔfo wiemɔ mli keba Ga mli, kn.kn.	Kaselɔ aha hejçomɔ wolɔi enumɔ koni ameketsu nii ye wiemɔ muji amli.
KU 5 CMOCSTISHISHIS SANE SHISHIS	2.5.1 eke nilee ni ena ye sane shishitsɔɔmɔ mli le atsɔɔ sane shishi keje Blɔfo wiemɔ mli keba Ga wiemɔ mli, aloɔ keje Ga mli keya Blɔfo mli.	Gbeí anɔ ni atsɔɔ shishi keje wiemɔ ko mli keyaa ekroko mli. Wiemɔ mli ni shes wiemɔ le yoo. Wiemɔ mli ni atsɔɔ shes wiemɔ le shishi keyaa. Nilee ni oyɔɔ ye wiemɔi enyɔ nɛ ashishimumɔ mli ke kusumii ke shihile mli. Sane shishitsɔɔmɔ le adamɔ bɔ ni aŋma wiemɔ le no (shishinumɔ ahi mli)	Tsɔɔlɔ awa kaselɔ koni ameha gbeí henɔi ke shishinumɔ ni yɔɔ gbeíwiemɔi, mligbalalɔi, kadilɔi, feemɔwiemɔi komei amli keje Blɔfo wiemɔ mli keba Ga mli. ii. Tsɔɔlɔ aha nitsumɔi babaoo ye wiemɔkuli, wiemɔfa, wiemɔmuu ke paragrafi shishitsɔɔmɔ he ni eke kaselɔ afee.	Kaselɔ atsake wiemɔmuu ke paragrafi keje Blɔfo wiemɔ mli keba Ga mli, kn.kn.

SENIOR HIGH SCHOOL - YEAR 2 - SESIEN NY

MLIJAA 3: GA WIEM CEE KUSUM (ELECTIVE) SILABCSI NIWUJIN

Yintoo Gbajaa: kaseo le baanye:

- i) ena nilee babaao ye grama mli
- ii) ena nai sratoi ni baawa le kejma saji sratoi

KU	KREDEE OTJIY	MLI NII	CHEESEN KEE CMOCSTIN IN	CHEHCMUTIN
KU 1: CCU IN CHEEMEEFEE KE FATAA HE	Kaseo le baanye ni: 3.1.2 eyoo sratoi ni yoo feemowiemi cee ni emewi yigblelo ke feemo wiem ni ejeo yigblelo ko.	Feemo wiem ko ke feemo wiem cee ni emewi yigblelo ke feemo wiem ni ejeo cee. Feemowiemi cee ni emewi yigblelo Ye, nmaa, she ofo, kwemo.	Kaseo aha saji ahetoos. Kaseloi aha saji nes ahetoos. i) Meni oye nyse gbeke? ii) Mee be owo nyse? iii) Nam okekpe be mli ni obaa skul le? iv) Te ofee tene oba sukuu nmen? Tsolo aymala kaseo asaji ahetois le ye tao le no ketso sratoi ni yoo feemo wiem ko ke feemo wiem ni emewi cee. Tsolo aymala wiem muji sratoi enyu nyu cee ye tao le no. Eke fes eko awo amirabe ke ehobe mli.	Kaseloi le eko fes eko afee wiem muji enumo enumo ke feemo wiem ni cee no cee cmewi cee. Kaseloi aha saji nes ahetoos.
IN CHEEMEEFEE KE KROKO KE CN 3 KO CHEEM	3.1.2 eke feemo wiem ni yigblelo ke feemo wiem ni emewi yigblelo atsu ni yoo wiem ke nima mli.	Feemowiemi cee ni emewi yigblelo ke feemo wiem ni emewi yigblelo atsu ni yoo wiem ke nima mli.		

KU	YIJOI KRĘDĘ	MLI NII	CMASAINI 3 CMCCSIN ICMEEFIN	CHAMCUMTSIN
KU 2: BE AMROBE, EHOBE, DAABE, JEEJMÖBE, BAABABE.	Kaselö le baanye ni: 3.2.1 eyose be hençi sr̄toi le ni eketsu nii jogbanj.	I) Amrobe II) Ehobe III) Daabe IV) Baababe V) Jeenmōbe	Tsööls ke kaselöi agba sane ketsöö ame sr̄toi ni yoo amro ke ehobe mli. Feemo nakai noŋŋu hu ye feemo bei krokomei le ahe koni ogbala nibii amli ojogbanj.	Kaselöi ajmala wiemömuji sr̄toi enyö ke feemöwiemo ni abaaha ame le.
KU 3: GBEIWIEMO SANE KUKU	3.3.1 esusu gbeí sane kuku etsöö. 3.3.2 eyose nibii ni yoo gbeíwiemö sane kuku mli. 3.3.1 eyose gbeíwiemö sane kuku gbéhe ye sane fa mli ni esusu enitsumoi ahe	Gbeíwiemö sanekuku ji wiemökulibii loo wiemökulibii ni hio ku kome mli ni anaa ye gbeíwiemö sane fa mli. Wiemö kuli gbeíwiemö sane kuku: Ayite, Ayele. Gbeí wiemö sane kuku ni fa:- Gbéké nuu le, minyemi yoo, gbeke nuu ni kwo le, gbeke yoo kpítioo le.	Tsööls ke kaselöi agba sane ketsöö nö ni gbeí wiemö sane kuku ji. Tsööls ajmala wiemömuji komesi ye tao le nö, eha kaselöi atao gbeíwiemö ni yoo mli koni amewie aménitsumoi ahe ye gbehei ni ame yoo le mli. i) Ayite tse Ayele ii) Gbéké nuu le tse minyemi yoo le. iii) Gbéké nuu ni kwo le miitse gbeke yoo kpítioo le.	Kaselöi ajmala wiemökulibii etë keha gbeíwiemö sane/wiemö kuku ke gbeí wiemö/sane kuku ni hie wiemö ni fa fe ekome. Kaselöi atsöö gbeíwiemö sane kukuji anitsumö ye sane muji ni aha mli.
KU 4: FEEMÖWIEMO SANE KUKU	3.4.1 eyose feemöwiemö sane kuku	Asusu feemöwiemö sane kuku he. i) Feemöwiemö shishifa: Feemöwiemö walo + feemöwiemö otı	Tsööls ajmala sane muji komesi ye tao le nö ake noŋwemö nö ni eye ebua kaselöi keyoo feemöwiemö sanekukujii koni akwé ameshidaamo ke amegbèhe.	Kaselöi afee feemöwiemö sanekukujii ekpaa kégbe gbeíwiemö sane kukuji ni afee ye nikasemo momo le mli le.

KU	YIJOI KRĘDĘ	MLI NII	CWASAKIN 3 CMCCSTIN ICMEEFIN	CWACHCUMTSIN
KU 4: (CWASAKIN)	<p>Kaselō le baanye ni:</p> <p>3.4.2 eyose nibii ni yoo feemowiemo sanekuku mli.</p> <p>3.4.3 eyoo feemowiemo sane kuku gbèhe ye sane fa mli.</p>	<p>Feemowiemo shishifai:</p> <p>Ayite <u>tsé</u> Ayele Feemo wiemo walɔ + feemo wiemo oti.</p> <p>Gbekè nuu le miitse gbekè yoo kpitioo le.</p>	<p>Tsɔɔlo aŋmala sanemuji komεi ye tao le nō ake nɔkwemō nō ni eye ebua kaselō keyoo feemowiemi le.</p>	<p>Kaselō afee feemowiemo sanekukuji ekpaa kɛgbè gbèwiemo sane kuku ni afee ye nikasemo momo le mli le yi.</p>
KU 5: MLIGBALALO SANEKUKU	<p>3.6.1 egbala mligbalalo sanekuku mli etsoo.</p> <p>3.6.2 eyose sane kukuji komεi hu ni tsuo nii ake mligbalaloj.</p>	<p>Mligbalaloj pe, mligbalalo + mligbalalo Mligbalalo + mligbalalo + mligbalalo (he ni aketsuo nii ye).</p>	<p>Tsɔɔlo aŋmala wiemo muji komεi ye tao le nō koni ebi kaselō ni amεtao mligbalalo sane kuku ni yoo mli ni amεwile eshidamomo, entisumō ke egbehe he.</p>	<p>Kaselō aŋmala mligbalalo sane kukuji ekpaa ketsa feemowiemo sane kukuji ni amεŋmala ye nikasemo ni eho momo le mli.</p>

KU	YIJOI KRƏDEƏS	MLI NII	CMASAKIN 3 CMCCSTIN ICMEFEEİN	CMACHUMTSIN
KU 6: KU 7: SUTS / CLOCCSTS	<p>Kaselö le baanye ni:</p> <p>3.6.3 eyəse ni eke mligbalalö sane kukiji atsu nii jogbanjj</p> <p>KU 8: WIEMOWEKUI BIBII LƏ AKASEM VII (TSALCI, NOMIMALCI, GBƏHE GBƏI).</p> <p>3.7.1 eha sutsccöö/kadilö shishinumö ye nitsumo loo gbehe mli.</p> <p>3.7.2 eyəse sutsccöö/kadilö henöi ni yoo 3.7.3 eke sutsccöö/kadilö henöi enyö ni yoo le eko fəə eko atsu nii jogbanjj</p>	<p><u>Nitsumo:-</u> Sutsccööni bə ni gbeisiemö yoo haa etsccöö.</p> <p><u>No ni damo gbehe no:</u> i) Sutsccöö ni nyiə gbeisiemö səə tuuntu. ii) Sutsccöö ni nyiə feeməwiemö walo le səə.</p> <p><u>Wiemowekui Bibii:-</u> Tsalo, nəmimaloi, Henumə gbe, kadilö Walö, gbehe gbe kn.kn.</p>	<p>Təccöö adamo yelikəbuanno ni jəç gbeisiemö sanekuku ke sane fa le no kəha kaselö le anyə ayoo:</p> <p>i) gbehe ke nitsumo ni sutsccöö ni nyiə egbeisiemö səə tutuuntu tsuə ye sane kuku mli.</p> <p>ii) gbehe ke nitsumo ni sutsccöö ni nyiə feemə wiemə walo le səə le tsuə.</p> <p>Təccöö atsə sanegbaa nə yə wieməmuji komə feemə ahe koni eye ebua kaselö koni aməle nitsumö ni wiemə wekuibibii le eko fəə eko tsuə.</p>	<p>Kaselö afee sane muji ejwə ni hie sutsccöö kadilö ni nyiə gbe i wiemə səə tutuuntu.</p> <p>Ke sane muji ejwə ni nyiə feeməwiemö walo le səə.</p> <p>Təccöö le aymala sanemujı nyərmə ni hie wiemowekui bibii ni afolo aməshishi. Kaselö, atao nitsumö ni wiemə weku bibii le cnsət.</p>

KU	33D3I KRED3IOTIY	MLI NII	CMASEKIN 3 CMCSCTIN ICMEEFINI	CMHCMUTSIN
KU 8: (CMASCTCN) 3L IBIIBI BIBII CMWEKUI AKASEM VII ICMAMIMCN, ICALATS) GB3HE GB3HE.)	Kaselɔ iɛ baanye ni:		<p>Nokwemɔnɔ ji: ke, shi, aloo</p> <p>i) ke: Ake ene cɔstɔ hefatamɔ.</p> <p>(Nk) Oko ke Akwele ii) ke; ake no miitsɔɔ natoo iii) Ake miitsɔɔ srɔtoi (Nk) edir loo eyɛŋ</p> <p>iv) Shi: akemitsɔɔ srɔtoi enyo (Nk) Ama tee paati iɛ shi Esi eyaaa</p> <p>v) Gbɛhe gbɛi: etsɔɔ gbɛhe/tsakpaa</p>	
KU 9: SANEMMA SUSUMO OK CN, CMCSCT 3 FEEM. CM. (CMASCTCN)	3.9.1 ekai nai anɔ ni atsɔɔ keñmaa Gbaa Saji Susumɔ ke tsɔɔmɔ ke No ko Feemɔsanemmaa.	Gbaa sane, susumɔketsɔɔmɔ, No ko feemo.	Notswiamɔ: Kwemɔ (SHS) 2 mlajaa 3 ku 6.	Kaselɔ ajma nii ye yitso ko ni aha he.
Kadaagbamo	3.9.2 enyɛ ejie susumɔ kpo keha aloo keshi sane pɔtɛs ko feemo sanemmaa	Kadaagbamo kɛfi aloo ke shi susumɔ ko sɛɛ.	Tsɔɔlɔ ajale nibii amlı eha kaselɔ koni no sɛɛ iɛ ebi sane tamɔ nɛkɛ ye tao iɛ nɔ: "Yei ahe ye sɛɛnamɔ fe hii".	i) Kaselɔ abua amɛhe naa keha kadaagbamo ii) Tsɔɔlɔ aha yitso ko.

KU	33D3I KRED3IY	MLI NII	CMASEKIN 3 CMCCSTIN ICMEEFINI	CMHCMUSTIN
KU 9: SANE MA SUSMAA CMUSUS DA MELAN OK CN CMCCST 3 FEE FEE (CMWISCTN) CMEE Kadaagbam WOLOJMAA (OMANFO/NAANYO WOLOJMAA)	<p>Kaselɔ lɛ baanye ni:</p> <p>3.9.3 enja naanyo/ omanfo wolojmaa be mli ni eke gbejianctoo ke wiemo ni sa tsuɔ nii lɛ</p>	<p>Omanfo/Naanyo: Gbee ke wiemoi lɛ bɛ keketee ko. Omanfo/ Naanyo wolojmaa shikamɔ</p>	<p>ni an ɔnai ɔnai aatsa kaselɔ iŋi ametso kejie amesusumɔi akpo ke wiemoi ni sa ke nitsumɔ.</p> <p>Tsɔɔlɔ ke kaselɔ agba sane kɛna gbejianctoo ni yɔɔ.</p> <ul style="list-style-type: none"> i) Adresi/ sɛɛtsɔɔmɔ ii) Deeti/Gbi nɔ iii) Hiegbelemɔ/ʃamɔ iv) Sanetso v) Naamuu vi) Gbe 	<p>Kaselɔ ahala Kadaagbamɔ yitso ko ni kaselɔ aŋma nii ye nɔ.</p> <p>Kaselɔ aŋma naanyo/omanfo wolo yε yitso pɔtɛs ko he.</p>

SENIOR HIGH SCHOOL - YEAR 2 - SESIEN CYCLES

MLIJAA 4:

GA WIEMO LÉ KÉ KUSUM (ELECTIVE) SILABOSI SAJI KÉ SHIHILE MLI GBÉJIANCTOO KÉ EMLI AKPÓ

Yintoo Gbajaa: kaselɔ́ le baanye:

- i) ena shishinumó ni enya kusum ke ame mli nifeemó anaatoo ni yoo akutso le mli le.
- ii) eto ḥaa ni akékweo woji amlí, koni ebɔ́ kanemó woji ni ahala le kanemó.

KU	YIJTOKRÉDÉS	MLI NII	CWESAKIN KÉ CMOCSTIN CMEEFÉN	CHAMCHUMTIN
KU 1: YARAWOO LALAI	<p>Kaselɔ́ le baanye ni:</p> <p>4.1.1 egbala yarawoo lalai amlijelé ke amesu mli etsco.</p> <p>4.1.2 tsco seénamo ni maŋmuu naa ye yarawoo lalai ahe.</p>	<p>Nibii Ahe Ni Asusu</p> <ul style="list-style-type: none"> i) Wiemo le /heŋmooŋmooŋwɔ́i/ ŋaaŋ saji amlí wiemó tamɔ́ atimli ii) Mlifolomó, lalo le hetsimó ke henumó ni toiboloi naa. <p><u>SEÉNAMCO:-</u></p> <ul style="list-style-type: none"> a) Akewoo gbonyo le hie nyam. b) Ehaa lalo le he saa ye lamo mli c) Efeo nikasemó ehaa gbekébií d) Ehaa atsaa kusum nifeemó anɔ́ e) Eji be ni akewieo nishafeeli ahié f) Ewooo yarabii amumo no. 	<p>Tsoco anyis kaselɔ́ ahié ye sanegbaa mli ketao no hewo ni asoo yarawoo lalai ni amelaa le.</p> <p>Tsoco aye abua kaselɔ́ kenyá wiemó potse ko he ye yarawoo lala ko mli.</p> <p>(Tsoco baanye efó nine etsé mo ko ni he ekpo ye yarawoo lala mli ni ebagbala nibii amlí).</p>	<p>Kaselɔ́ aŋmala yarawoo lala kuku, aafee liamó kpaanyo.</p>
KU 2: AJENUI KÉ ALABAALOO	<p>4.2.1 etsco sr̄toí ni yoo ajenu ke alabaaloo teŋ</p> <p>4.2.2 etsco ajenu ke alabaloo he seénamoí.</p>	<p>Ajenu ji Gamei ashwemó ko ni akékaa mɔ́jwəŋmó mlíkwɔ́e. Gbekébií titri gbaa</p> <p>Sane hetoo ni ahaa le feo no ni jwəŋmó ye mli loo no ni jwəŋmó be mli.</p>	<p>Tsoco aye abua kaselɔ́ kena sr̄toí ni yoo ajenu ke alabaaloo teŋ.</p> <p>Tsoco agba ajenu komei koni kaselɔ́ aha hetoo.</p> <p>Tsoco/kaselɔ́ agba ajenu ni kaselɔ́ aha hetoo.</p>	

KU	YIOTIYI KRĘDĘS	MLI NII	CMASAKIN 3 CMCCSTIN ICMEEFIN	CMACHCUMTSIN
KU 2: AJENUI KE ALABAALOO (CMSTS(N))	Kaseloi le baanye : Eji gbaa shwemō ni hiis jwemjō mlikwōle waa.	Alabaaloo:- Eji gbaa shwemō ni hiis jwemjō mlikwōle waa. SHIDAAMC:- i) hiegbelemō ii) sane le iii) sanebimo	Afee nakai nōnē aha alabaaloo Tsōoč aye abua kaseloi ni ayoo srōtoi ni yoo ajenu ke alabaaloo mli. Tsōoč agba ajenu ke alabaaloo bō ni ame yoo.	Tsōoč ato gbejano ni kaseloi anye ashi akaŋ ye ajenu/alabaaloo gbamō mli
KU 3: BLEMA SAJI	4.3.1 eyose blema saji komei ni awie amehesəenamoi ahe.	BLEMA SAJI Sane ko ni agbaa ye Gamei ahe ye nibii komei ni tee no ye blema le	Tsōoč aha nokwemō no, koni eha kaseloi hu agba no ni amele ye Gamei loo mai krokomei ahe. Blema saji le gbaa feo tamō ḥaaŋ saji anifeemo ko. Tsōoč aye abua kaseloi keyose ni ameŋmala blema saji ahe səenamoi.	Kaseloi ayatao Gamei ashikwəs
KU 4: LALAI (ABIFAO NITSUMO TAYAA)	4.4.1 egbala lalai le amli etsōo ni etsōo amehe səenamoi keha maŋbii.	Lalai i) Abifao wolemo lalai ji lalai ni alaa ahaa abifabii keshjeo amemii koni akewōle ame ni amewō ii) Nitsumo lalai ji lalai ni alaa keji aatsu nii. iii) Tayaa lalai – lalai ni alaa keji aaya ta loo keji hiiŋmeitsuu ba	Tsōoč aha nokwemō no komei ni aha kaseloi hu aha ameno Tsōoč ahala lalai komei ni eke klesi le agba amehe sane.	Kaseloi ajmala lalai le aheno srōtoi.

KU	YIJOI KRED33	MLI NII	CMASEKIN 3 CMCCSTIN ICMEEMIN	CMACHUMTSIN
KU 5: AAHI KE KITASHAA	<p>Kaselɔ lε baanye:</p> <p>4.5.1 egbala aahi mli etsɔɔ ni ayoo ame.</p> <p>4.5.2 eha nibii etε hewo ni sa ake ake aahi nifeemɔi nibii neε tsu nii.</p>	<p>Seεnamɔi:- Tsɔɔlo aha kaselɔ ahala nibii bibii komei ni awieɔ ke no ni awieee ni amejara ame awo amekui lε amlı, daaq wiemɔi ke nifeemɔi mli.</p> <p>Aahi Srɔtoi Ni Yɔɔ"-</p> <ul style="list-style-type: none"> i) Nɔkweɛmɔ nɔ, ja loo wu hiɛshiswiɛmɔ ye mei ahiε. ii) Gbekε ni miitse enyε loo etse aye. iii) Atsεεs mɔ gbeι nyɔɔ teŋ kn.kn <p>Nifeemɔi Ni Aahi Nɔkweɛmɔ nii: Ake</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mo ko ke ebɔɔ baawo mɔ ko nu loo niyenii mli. <p>Wu baakumɔ ja late ni efite enihoomo nibii/kukwei.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ake nuu ke lε diɛŋtse emusuŋbi ana bɔlε. - Ake yoo ana bɔlε be ni etee tsui asεε loo ye jwεiaŋ. - Atsuuu nii ye gbi krεdεε ko nɔ. - Awaaa awooo faa mli ke gbatsui amlı. <ul style="list-style-type: none"> - Henɔyeli ye jerba ke subaq kpakpa mli - Gbɔmotsɔŋ hewalenamɔ - Shihilεhei ayibaamɔ ke akutseiaŋ ayibaamɔ kn. kn. 	<p>Tsɔɔlo abi kaselɔ ni ametsɔɔ aahi komei koni amejara ame kewo daaq wiemɔi ke nifeemɔi amlı.</p> <p>Tsɔɔlo ke kaselɔ agba aahi nifeemɔi lε ashikwεs mli saji.</p> <p>Tsɔɔlo abi kaselɔ ni ametsɔɔ aahi nibii komei ni amele ye Gamei aten.</p> <p>Tsɔɔlo awa kaselɔ kejara aahi kewo daaq wiemɔi ke nifeemɔi kui amlı.</p> <p>Tsɔɔlo ke kaselɔ agba aahi shikwεs mli saji.</p> <p>Tsɔɔlo anyiε kaselɔ ahie kεgba aahi nifeemɔi nibii ahe saji.</p>	<p>Kaselɔ aŋmala nibii ejwe ni awieɔ ke naabu ni aahi ye Gamei asaten.</p> <p>Kadaagbamɔ ye yitsɔ neε he "Aahi he seεnamɔi" loo ake yitsɔ lε aha kaselɔ ake nitsumɔ ni amεfee</p>

KU	YIJTOKRED33	MLI NII	CMASEKIN 3 CMCCSTIN ICMEFINI	CMACHUMTSIN
KU 5: (Notsamɔ)	<p>Kaselɔ lɛ baanye:</p> <p>4.5.3 eyose ni agbala kita shaa komei amlı ketsoo.</p> <p>4.5.4 eyose ni ewie toigbalamoi keha kitashaa ni yoo lɛ he.</p> <p>4.5.5 eyose no ni ke amehe heleso ke sr̩toi ni yoo.</p>	<p>Kita ni ashaa kehaa maŋ, nifeemɔ ko aloo sei ko kn.kn. lɛ haa kitashalɔ lɛ hiɛ dɔɔ ye shi ni ewoo ye sane ko he.</p>	<p>Tsɔɔlɔ aye abua kaselɔi kejara aahi nibii amlı kewo no ni ke toigbalamɔ baa ke no ni akwɔ hiɛjwɔi afo no ni amewie seɛnamoi ni yoo ml̩jaramɔ lɛ he.</p> <p>Tsɔɔlɔ atao aahi nibii enyɔ komei ni eke kaselɔi abote amemli jogbaŋŋ keto ŋmenenjumene nifeemɔi ahe.</p> <p>Tsɔɔlɔ lɛ baanye ni efɔ onukpa ko nine keje maŋ lɛ mli koni ebawie aahi nibii ahe.</p> <p>Tsɔɔlɔ ke kaselɔi agba sane ye toigbalamɔ ni yoo kitashaa he.</p> <p>Tsɔɔlɔ aye abua kaselɔi keyose hehelemɔi sr̩toi ni fɔɔ kaa ye ŋleí sr̩toi amlı ni awie he momo ye mlinii lɛ mli lɛ.</p>	<p>Kaselɔ lɛ eko feɛ eko ajmala kitashaa sr̩toi enyɔ keha wɔjì, nifeemɔi loo sei (emli no ni amesumɔɔ).</p> <p>Kaselɔ ajmala kitashaa sr̩toi enyɔ ke amehe toigbalamɔi.</p>
KU 6: SANEYELI GBEJIANCTOI	4.6.1 eyose gbeí anɔ ni atsɔɔ keyeo sane.	<p>Ye shia, ye kutso mli, ye maŋ muu lɛ mli, ye kutso akutsei atearŋ.</p> <p>Mɔ ko ke akutso lɛ, kutso mli ke maŋ ke, kutsei enyɔ atearŋ, mɔ ko ke jaku maŋ muu lɛ feɛ,</p>		

KU	YIJTOI KRƏDƏS	MLI NII	CHESENİN ƏK CMCSİN ICMEEFIN	CMHCMUTİN
KU 6: Nətsamə KU 7: GBƏNAA	<p>Kaselə lə baanye:</p> <p>4.6.2 etsəc səşnaməci etə ni yoo Gamei asaneyeli mli.</p> <p>4.7.1 egbala nöyeli mli ni etsəc nöyeli nökəwəlei srətoi ni yoo.</p> <p>4.7.2 enjmalə aafee nitsuməci etə ni mei ni hie gbenaa yoo.</p> <p>4.7.3 etsəc nibii enumə hewə ni sa ake abu mei ni hie gbenaa.</p>	<p>Ekə ekomefeemə baa. Afiteee Shika tso. Atsəc nə kekasec bə ni aməc bei bei anaa.</p> <p>Gbenaa. Eji bə ni ake hewalə ko wəc mə dəŋ ni ekəkulaa mei ni ekə toinjələ ke nöyaa baa.</p> <p>Gbenaa Nökəwəle</p> <ul style="list-style-type: none"> i) Shia ii) Sukuu iii) akutsonj iv) Nitsumə he v) Jakumanj <p>i) aməkwə ni mei aye mlai ke akrojə anə Amekwə akutsonj saji amlı kəha toinjələ ke nöyaa.</p> <p>ii) Amekwə manjbi asaji blublu knkn</p> <ul style="list-style-type: none"> - Eke toinjələ baa. - Eke məbbu baa. - Efəa mei ahe ni - efəc məhe afabəŋ - Ehaa aŋkroŋkro tsuə aməgbeſəŋ nitsuməci - Ehaa anyəc akwəc manjbi anə jogbaŋŋ <p>Ehaa gbenaa hiələ lə naa shifimə kətsəc enituməc jogbaŋŋ.</p>	<p>Tsəołə anyiəs kaseləi ahis kəgəba naagbai ke səşnaməci ni yoo Gamei asaneyelihei lə ahe..</p> <p>Tsəołə atsə sanəbimə ke naajieməci anə keka kaseləi ajwəŋmə yə nöyeli he Nökəwəmo nə</p> <p>Namo hie gbenaa yə:</p> <p>shia skul akutsonj Nitsumə he Jakumanj</p> <p>Tsəołə ke kaseləi agba sane yə gbenaa nitsuməci ahe.</p> <p>Tsəołə ke kaseləi agba sane kəye abua amə kətsəc nə hewə ni sa - ake ake bulə aha gbenaa hieləi.</p>	<p>Kaseləi agba kadaa yə enə he. "shia saneyeli hi fe kəötü saneyeli".</p> <p>Kaseləi agbala mli kətsəc nə hewə ni fələi kudəcə shia saji.</p> <p>Kaseləi agbala mli kətsəc nə hewə ni skul nukpa yəcə skul lə nə lə.</p> <p>Kaseləi atsəc nitsuməci enumə kəha mei nəsə:</p> <ul style="list-style-type: none"> i) Kaseləi anə nukpa ii) Nikasəmə nukpa iii) Manjtse iv) MP/DCE/ Assembly member kn.kn. <p>Kaseləi aŋjmalə nibii enumə hewə ni sa ake aməye sukuu mlai anə.</p>

SENIOR HIGH SCHOOL - YEAR 3 - S3II ET3

MLIJAA I: GA WIEM C3 CMWMI (ELECTIVE) GA KASEM C3 SILABOSI IJCIONCF

Yirtoo Gbajaa: kaselō le baanye:

(i) Eyoo ni egbalā gbeemofee mli y3 wiem mli le etsōo.

KU	YI TOI KR3D33	MLI NII	CMWAKIN C3 CMCCSTIN ICMEFIFI	CMHCMUTIN
KU 4: GB33CMWMI (VAOLII P3)	Kaselō le baanye ni: 1.4.1 etsōo hei ni anyeç amio vaolii ye wiem le mli.	1. Mi + akutu mikutu 2. E + awale ewale 3. Mi + abele Mibele Wiemo miimo: Gbeemoi sr̄toi enyo ni hēlēc amehe.	Tsōo aha nōkwemōnii keye bua kaselō koni amena vaolii ni anyeç amio ye wiem mli. Abo kaselō kōkō ni amena amehe ake amio vaolii ye wiem mli keji aawie shi aymaa. i. Tsōo aha nōkwemō no ni gbeemoi ete ni mihelē amehe. ii. Tsōo adamō wiemoi komei ana ketsōo kaselō no ni wiem sharamo ji. iii. Tsōo aha agbeemoi sr̄toi enyo ni nyē tsakeo kefē gbeemoi kroko. iv. Kaselō ana ale ake wiemoi ni ke amehe hēlēc jēo kpo ye wiemoi komei amli. v. Tsōo aja nilee nee kegbala awiem sharamo mli etsōo kaselō.	Kaselō aymala wiemkulibii aloo wiem kukuji ni amio vaolii ye mli. Kaselō ayose wiemoi ete komoi amli ni abaanye ami vaoli le. Kaselō aymala wiemkulibii aloo wiem kukuji enumo ni asharaa alo ameheleso amehe
KU 2 3 CMWMI CMWMI CMWAKIN CMWMI SHARAMO	1.2.1. eha wiem kulibii ke wiem kukuji ni wiemomimo ke wiem sharamo yoo amemli.			

KU	YIJTOI KRĘDĘS	MLI NII	CMASEKIN 3 KMOCSTIN ICMEEFINE	CMACHCUMTSIN
KU 3 GBESEMỌ NTA KĘ GBESEMỌ HAAJI	Kaselö le baanye ni: 1.3.1 eha nökweñonii kęha gbεemō nta aloo gbεemō haaji.	vi. gbeemō ni hie kənsonantii enyō /kp, gb, ɳm/.	Tsöölä atse gbeemō ni hie kənsonantii enyō kəfee wiemō	i. Kaselö aŋmala wieməkulibii ekpaa ni hie kənsonantii gbεemō nta. ii. Kaselö aŋmala wieməkulibii ekpaa kətsəo gbeemō haaji.

SENIOR HIGH SCHOOL - YEAR 3 - S3II ETE

MLIJAA 2:

GA WIEM CMI L KES KUSUM (ELECTIVE) SILABOS

CMIKANEM

Yijtoo Gbajaa: kaselō le baanye:

- i) ni eke nikane mo nai ni emomo le atsu nii bo ni sa
- ii) ni ena nōdōomo gmaa he nai
- iii) ni eke saneshishitsōmo he nai ni emomo le atsu nii bo ni sa

KU	YI TOI KRED33	MLI NII	CMSAKIN 3 CMCCSTIN ICMEFIN	CMHCMUTIN
KU 1: a) HINNIKANEM (CMWISTCN)	Kaselō le baanye: 2.1.1 ekane nii babaoo	Kanemō niijmaa/ loo wolo ko.	Tsōlo aye abua kaselō kēkane klenklēn paragrafi le ke klenklēn liamoi enyō ni yō paragrafii ni tsarano le mli kewo amenikanemō le mli hewale. Tsōlo akudo kaselō kēkane niijmaa le fēs kēya naagbee koni amejmē ametsui shi ketao otii komē.	Kaselō akane niijmaa ni amekē kpeko per ni amejie sanebimoi anaa.
b) NIKANEM VII (CMWISTCN)	2.1.2 ekane nii babaoo ketao adafitswaa loo otii komē			
KU 2: CMOONCN	 2.2.1 ena nai ni akedo niijmaa no. 2.2.2 etsu nitsumō babaoo ye nōdōomo niijmaa he.		Tsōlo ke kaselō agba sene ketso ame gbe no ni atso ketao yitso le he wiemo muu ke wiemo muji krokomei ni yeo buaa le. Tsōlo aye abua kaselō ni ametso gbeis rōtois anō kējje yijtoo kome kpo.	Kaselō akane niijmaa ko ni amedo no.
KU 3: SANESHISHITSÖCN (CMWISTCN)	2.3.1 ena nai srōtoi babaoo ketso sene shishi tamō eyōo ye SHS 3 Ku2 le mli le.	Tii nai ke gbējianotoi le amlī koni oya no ketso saji babaoo shishi ye paragrafii ke niijmaa krokomei anō.	Tsōlo aye abua kaselō ketso saji babaoo shishi ye paragrafii ke niijmaa krokomei anō.	Kaselō atso Blōfo niijmaa kuku ko shishi kēba Ga wiemo le mli.

KU	YIJOI KRƏDƏS	MLI NII	ÇEMASINAK ƏK CMOCSTIN ICMEFİNİ	ÇAMHCUMTSİN
KU 4: WIEMOMUJI (SHIDAAM)	<p>Kaselci le baanyes:</p> <p>3.4.1 eyəse gbeis rətəoi anə in qan ake grama etsu nii eha ye sanemuu ke wiemomuji amlı.</p> <p>3.4.2 ejara sanemuji amlı kewo amekui rətəoi le mli.</p>	<p><u>GRAMA NITSUMCİ:</u></p> <p>Subject (s) Feels Verb (v) Feemowiemo Object (o) Hewiels Complement (c) Yigbelo Adjunct (A) Tsalo.</p>	<p>Tsəcələ aye abua kaselci kəyəse nibii rətəoi nəs ye wiemo fa mli be mli ni eməbətəə wiemomuji rətəoi babaoo mli le.</p> <p>(NK) <u>Kofi</u> <u>gbe</u> (s) (v) <u>Kofi</u> <u>gbe</u> <u>onufu</u> <u>le</u> (s) (v) (o)</p> <p>Nyə le wəkə hiənyielə le kpe (s) (o) (v) <u>Gbekə</u> <u>nuu</u> <u>ni</u> <u>wo</u> <u>sheəti</u> <u>buluu</u> <u>le</u> <u>ju</u> (s) (v) <u>Niŋmaa</u> <u>tso</u> <u>le</u> (o)</p>	<p>Tsəcələ ayma sanemuji enumə koni kaselci agbala tsei awo he kətsəə (SVO) rətəoi ni yəc mli le.</p>
KU 5: FEEMWIEMI NTAA YIJOI KRƏDƏS	<p>3.5.1 egbala bə ni feemowiemoi nyəcə tsaraa nə ye sane muji amlı etsəə.</p> <p>3.5.2 Efee feemowiemo fafai ni hıə feemə wieməi ntai ni eyəse feemowiemo ntai nə ye mli.</p>	<p>Feemowiemoi enyə, etə ni tsaraa nə ye sane nta ko mli ni tsalo ko kwraa efooo amətej.</p>	<p>Tsəcələ aymala nəkwəmə nii ye tao le nə keye abua kaselci kəyəse feemowiemo nta, ni amə hu amekətsu nii ye sanemuji amlı.</p>	<p>Kaselci aymala sane muji enumə ni feemowiemo ntai nə ye mli.</p>

KU	YIJOI KRƏDƏS	MLI NII	ÇEMASINAK ƏK CMOCSTIN ICMEFEEFIN	ÇAMHCUMTSIN
KU 6: ÇEMİFEEMİ DABİFEEMİ	3.3.2 ena srətoi ni yoo həə ke dabi wiemə/ saji muji amlı. 3.3.3 eyəse bo ni afeo sane dabi ye Ga wiemə le mli.	Həə sanemuu. Dabi sanemuu. Nibii ni haa tsakəməi baa Ga wiemə le mli kefeo wiemə dabi.	Tsəələ le ajmala feeməwieməi ye bei srətoi le amlı koni eye ebua kaseləi kəñmala, nomei ye amədabifeemə mli. Tsəələ aye abua kaseləi kəyəse saji ni afee amə dabi ye sane muji srətoi le amlı.	Kaseləi atsake saji ni yoo həə mli keyə dabi saji amlı.
KU 3: ÇEMİAWAAN CM	3.3.1 eyəse srətoi ni yoo həə ko wiemə ke mə naawiemə mli.	<u>Mə naawiemə:-</u> - wiemə le diəntse - ake mə naawiemə - okadii tsuə nii - omashi omashi okadi le tsuə nii <u>Mə ko naa wiemə:-</u> - Tsakəməi baa he, najiangbəi, mligbalaləi ke he pətəs le mli - Ake mənaawiemə okadii tsuə nii	Tsəələ anyiə keseləi ahis kəha sanemuji ye mə naawiemə mli e.g i) Mafa gbe wə. “Mafa gbe wə” ii) Həmə miiye wə. Eke, “Həmə miiye wə”. Tsəələ akudə kaseləi kətsake sanemuji le kəjə mənaawiemə mli kəba mə ko naa wiemə mli i) Eke (ake) ebaafa gbe ii) Eke (ake) həmə miiye amə	Tsəələ ajmala wieməmuji koməi ye mə naawiemə mli ni kaseləi ajmala nomei ye mə ko naa wiemə mli.

KU	YIJOI KRED33	MLI NII	CMESANIK 3 CMCCSTIN ICMEEFINI	CHAMCHUMTSIN
KU 5: SANEJMAA I) GBAA SENEJMAA II) SUSUMK3 AWUNJANCS CMCCST III) CN KO FEEM SANEJMAA IV) KADAAGBAMC SANEJMAA V) MC NAA SANEJMAA WOLONJMAA (agwaseianj wolojmaa)	<p>Kaselci es baanye:</p> <p>3.5.1 ekai njaa gbein ano ni etsco keejmaa gbaa, susumoketscoomo, No ko feemo ke kadaagbamo saji.</p> <p>3.5.2 eto gbeyian o keha mo naa sanejmaa.</p> <p>3.5.3 ejma mo naawiemo Ojogbaanj.</p> <p>3.5.4 eke wiemci ni ja ajma agwaseianj wolo.</p> <p>3.5.5 ejma agwaseianj wolo ye yitso fes yitso no.</p>	<p>Gbaa sanejmaa susumoketscoomo sanejmaa No ko feemo Sanejmaa Kadaagbamo Sanejmaa.</p> <p>Esa ake mo naa sane ahie:</p> <ul style="list-style-type: none"> i) yitso ii) Hięgbelemo (Falamo: afalaa mei le ye nokwole naa) iii) Sanetso iv) Naamuu <p>Naamuwiemci ke bo ni aketsuo nii ahaa. e.g. Tswa ni omanye aba</p> <p><u>Gbejianotoo:-</u></p> <ul style="list-style-type: none"> a) Adresi b) Deeti c) Helo adresi d) Ijamci e) Yitso f) Sanetso g) Naamuu h) Sheeyeli i) Gbeitsuu j) (Gbci) 	<p>Notswiamo-kwemci SHS 3, mljaa 3, ku 9.</p> <p>Tsoco abi kaselci keji amenu loo amekane mo naa wiemci koni edamo amenaajiemci le no keje sanegbaa shishi ye mo naa wiemci jamaa he.</p> <p>Tsoco ke kaselci awie nibii ni yoo mlinii le he.</p> <p>Tsoco aha yitso ko ni awie he</p> <p>Tsoco ke kaselci agba gbejianotoi le ahe seenamci ahe sane.</p>	<p>Kaselci ajma nii ye yitso ko no</p> <p>Kaselci ajma nii ye yitso ko no</p> <p>Kaselci ajma nii ye yitso ko no</p> <p>Kaselci ajma nii ye yitso ko no</p>
Terjkamo wolojmaa				

KU	YIITOI KREDEE	MLI NII	CHEASAIN 3 CMCCSTIN ICWEFINI	CHAMCHUMTSIN
KU 8: SANEGBAA	<p>Kaselö le baanye ni</p> <p>4.8.1 eyose ni atsoo gbe i krokomei anō ni atsoo akewieo ni jeee nabu.</p> <p>4.8.2 efee ni etsoo, ketsō nifeemoi komei anō kewie ni jeee daaj wiemo.</p>	<p>Gbomotsö le tsöömö ke okadii ni wio.</p> <p>Mi/zailofon/tutuluutu/bélé no wiemö.</p> <p>Aketswaa adafi akéjies mō yi akébuu mei anaa kn.kn.</p>	<p>Tsöölä le anyis kaselö ahis keyose gbe i krokomei anō ni atsoo akewieo ni ejees daa mli.</p> <p>Tsöölä ke kaselö afee nifeemoi ni wio ni etsoo ame shishi.</p>	<p>III.</p> <p>Tsöömö okadii ke samai ni wio ejwe ye Ga wiemo le mli ke ameshishi tsöömö.</p> <p>Kaselö ajmala suisrötöi enyo ni haa anaa srötoi ni yoo afoata sane ke shwemö mli.</p>
KU 9: WOJIAJ SAJI (AFOATA SAJI KE SHWEMÖ)	<p>4.9.1 eyoo srötoi ni yoo afoata saji ke shwemö terj.</p>	<p>Afoata Saji ke Shwemö</p> <p>Afoata sane: Niijmaa ni akewo yitsei ke pragraffii amlı.</p> <p>Shwemö: Niijmaa ni akewo shwemö mli Atoo he gbejiano kewoo nifeemö mliljaramö amlı ye be ke jaramoi amlı.</p>	<p>Tsöölä akudo kaselö ketsö sanebimö ke amenaajiemö anō kekeyse mi no wiemö anitsumö komei.</p> <p>Tsöölä aye abua kaselö ketsö afoata wojí komei ni yoo Ga wiemo le mli.</p> <p>Tsöölä aye abua kaselö ketsö shwemö wojí komei.</p> <p>Tsöölä anyis kaselö ahis ketao sui pötees ni haa anaa srötoi ni yoo afoata sane ke shwemö terj.</p>	

SENIOR HIGH SCHOOL - YEAR 3 - S3II ETE

**MLIJAA 3:
GA WIEMO LÉ KÉ KUSUM (ELECTIVE) SILABOSI
NIJMAA**

Yintoo Gbajaa: kaselō lē baanye:

- iv) ena nilee yé sane fa ké eheworé lē baa:
- v) ena ḥaa ni akéjmaa wiemo kē mo naa wiemo
- vi) ena nijmāa saŋŋ bō ni baaha ni ḥai ni ena yé sanenmaa mli lē aya hié

KU	YIJTOI KRĘDĘS	MLI NII	CMASNIKAN KÉ CMOCSTIN ICMEEFINE	CMACHCUMTSIN
KU 4: JEJ NIFFEEMOI	<p>Kaselō lē baanye:</p> <p>4.4.1 etsōo no ni abe ji.</p> <p>4.1.2 etse abe jebo kē sui ni anaa yé a mehe.</p> <p>4.1.3 eyose ni egba sratoi ni yoo abei amlī lē he sane.</p> <p>4.1.4 etsōo seənamoi ni anaa yé abe he.</p>	<p>Jejnilee ji ḥaa gbeí anō ni atsōo ketsōosec mēi krokomei ketsōo nilee wiemoi amlī.</p> <p>Abe ji:-</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Wiemo kuku b. Jwaejmo yé mli c. Nikasemō yé mli d. Shishinumō bē fajŋ kn. kn. <p>Otii amlī ni ajaraa abei awoo.</p> <p>Ake:-</p> <ul style="list-style-type: none"> - Foo sane no kuku - Woo wiemo okese - Kaseo nii - Tsəose mo - Egbalaa bulé ehāa mēi ni buo lē - Shejeo mii 	<p>Tsōo abu abe ni waaa ni eye ebua kaselō kēnū shishi.</p> <p>Tsōo abu abei ni eye ebua kaselō lē kēnū shishi.</p> <p>Tsōo abu abei ni eye ebua kaselō lē kēnū nifeemoi amlī ni akē nomēi tsū nii yé.</p> <p>Tsōo ke kaselō agba sane ketsōo ame abe shikamo tamō bo ni awie he yé mlinii lē mli lē.</p> <p>Tsōo abi kaselō ni amesbu abei sratoi koni eye ebua ame ni amekē wo otii sratoi lē amlī.</p> <ul style="list-style-type: none"> i) heshibaa ii) amiryeli iii) tsuishitoo iv) atuatsemo kn.kn. <p>Tsōo ke kaselō agba abei ahe seənamoi ahe sane.</p>	<p>Kaselō lē eko fē eko ajma abei enyō ni ametsōo be mli ni akē nomēi tsū nii.</p> <p>Kaselō lē eko fē eko ajmala abei enyō koni ametsōo nikasemō ni yē mli.</p> <p>Kaselō ajma abei enyō yē heshibaa ke amiryeli no.</p> <p>Kaselō ajmala nibii enumō ni akē abei feo.</p>

KU	YIJOI KRĘDĘS	MLI NII	CMASAKIN 3 CMCTSIN ICMEFIN	CMACHUMTSIN
KU 5: c) Tejkamō wolojmaa CMJAW CM (D) SANE 3 CMCTS KO HE	Kaselō le baanye: 3.5.7 eke wiemō ni ja aŋma Tejkamō wolo.	Eji wojī ni aŋmalaa kehaa mēi ni ye wo onukpa, wekumēi, kē/aloo mēi ni wōle shi wōke amē bē sharamō kpakpa ko tsō <u>Gbejiantoo:-</u> Adresi Deeti Ijamo Sanetso Wiemō ni miijie sui kpakpai kpo Naamuu Sheseyeli (Esaa ni gbee ni akewieō le feo agwaseian tsō).	Tsōloš ke kaselō awie gbejiantoo tamō ohelēj, ke terj sanerjmaa shikamō.	Kaselō aŋma nii ye yitso ko no.
	3.5.8 eŋma gbejiantoo ni ka shi keha mō jwəŋmətſɔɔmō sanejmaa. 3.5.9 eŋma mō jwəŋmətſɔɔmō sane yε yitso ko no. 3.5.10 etse ni etsoo gbejiantoi ni yoo keha mēi enyō sanejmaa ni enyē eketsu nii.	Gbelemō + nō he ni abaawie, wiemō səɛfimō ke wiemō ni teo shi eshiō, hinaanō atoī asəɛtſemō kpitioo kpitioo, wiemō ni he tse. Ha naa muu wiemō kefi he ni odamo le səɛ aloo keshi onaanyo le. <u>Gbejiantoo:-</u> Wielō le gbezi Noni mō le kēe le pərəeəre Milfolomō wiemō.	Tsōloš le aha yitso ko ni kaselō awie keshi aloo kefi səɛ. Tsōloš le aha sane ko ni kaselō enyō kewo shwəməfeemō mli. Klasibii le awie nō ni mēi le wie le pərəeəre.	Kaselō aŋma jwəŋmətſɔɔmō wolo yε yitso ko no. Kaselō le aŋma amē diɛŋtse amino.

SENIOR HIGH SCHOOL - YEAR 3 – SESI ET

MLIJAA 4:
GA WIEMO LÉ Ó CMWIEM GA KUSUM (ELECTIVE) SILABOSI
SAJI KÉ JEJSHIHILE GBƏJIANCOTOO KÉ EMLI AKPÓI

Yintoo Gbajaa: kaseloi le baanye:

KU	YINTOO KREDÉS	MLI NII	CMASAKIN Ó CMCCSTIN ICMEEFIN	CMHCMUTIN
KU 1: ABEI	<p>Kaseloi le baanye:</p> <p>4.4.1 etsco no ni abeji.</p> <p>4.1.5 etse abejebo ke sui ni anaa ye amehe.</p> <p>4.1.6 eyose ni egba sr̄to ni yoo abei amlí le he sane.</p> <p>4.1.7 etsco seenamoo ni anaa ye abehe.</p>	<p>Eji wiemó kuku ni jwəjmo ye mli ni ke nikasemó baa.</p> <p>Abeji:-</p> <ul style="list-style-type: none"> e. Wiemo kuku f. Jwəjmo ye mli g. Nikasemó ye mli h. Shishinumó be fajé kn. kn. <p>Otii amlí ni ajaraa abei awo.</p> <p>Ake:-</p> <ul style="list-style-type: none"> - Foo sane no kuku - Woo wiemó okese - Kaseo nii - Tsoco mo - Egbalaa bulé ehā mē ni buo le - Shejéo mii 	<p>Tsoco abu abe ni waaa ni eye ebua kaseloi kenu shishi.</p> <p>Tsoco abu abei ni eye ebua kaseloi le kenu shishi.</p> <p>Tsoco abu abei ni eye ebua kaseloi le kena nifeemoi amlí ni ake nomei tsu nii ye.</p> <p>Tsoco ke kaseloi agba sane ketsco ame abe shikamo tamò bo ni awie he ye mlinii le mli le.</p> <p>Tsoco abi kaseloi ni amebu abei sr̄to koni eye ebua ame ni ameké wo otii sr̄to le amlí.</p> <p>v) heshibaa vi) amimyeli vii) tsuishitoo viii) atuatsemo kn.kn.</p> <p>Tsoco ke kaseloi agba abei ahe seenamoo ahe sane.</p>	<p>Kaseloi le eko feé eko ajma abei enyó ni ametsco be mli ni ake nomei tsu nii.</p> <p>Kaseloi le eko feé eko ajmala abei enyó koni ametsco nikasemó ni yoo mli.</p> <p>Kaseloi ajma abei enyó ye heshibaa ke amimyli no.</p> <p>Kaseloi ajmala nibii enumo ni ake abei feo.</p>

KU	YIJOI KRED3E3	MLI NII	CMASEKIN 3 K CMCCSTIN ICMEEFON	CMACHUMTSIN
KU 2: ηKPAlYELI (CMCCS)	<p>Kaselɔ le baanye:</p> <p>4.2.1 egbala ηkpaiyeli mli atsɔɔ.</p> <p>4.2.2 eyose nifeemɔi amlı ni ayeɔ ηkpai ye.</p> <p>4.2.3 etsɔɔ ηkpaiyeli he sseñamɔi.</p>	<p>Gamei asəlemo ni haa anaa heməkəyeli ni mli wa.</p> <p>Nifeemɔi amlı ni ayeɔ ηkpai ye:-</p> <ul style="list-style-type: none"> - gbalamlibotemo, bikpojiemo, gbele ke yarafeemo, ηshəbulemo, helatsamo, afiyeli, kn.kn. 	<p>Tsɔɔlɔ ato gbɛjianɔ kəha ηkpaiyeli koni no sse le eye ebua kaselɔi kəgba wiemɔi ni je kpo le ahe saji.</p> <p>Tsɔɔlɔ ke kaselɔi agba sane ketsɔɔ amenifeemɔi amlı ni ayeɔ ηkpai ye.</p>	<p>Kaselɔ atsi abeŋke onukpai kəkase ηkpaiyeli mli saji ni amenuye amenuye amenu.</p> <p>Kaselɔ aŋmala nifeemɔi nyɔŋma mli ni ayeɔ ηkpai ye.</p>

SENIOR HIGH SCHOOL - YEAR 3 - SESI ET

MLIJAA 4: GA WIEMC KÈ CMUJI (ELECTIVE) GA KASEMC SILABOC SAJI/KUSUMI KÈ AMÈHE GBÈJIANOTI

Yijtoo Gbajaa: kaselɔ̄ ls baanye:

- (i) Ena ele saji srɔ̄toi abɔ̄ ni yoo ke amèmli saji.
- (ii) Ena shishinumô ni sa yâ wojì krâdâ komâi ni ebaakane lâ mli.

KU	YIJTOI KRÈDÈS	MLI NII	CMASEKIN KÈ CMCCSTIN ICMEEFIN	CMACHUMTSIN
KU 3: YARAFEEMC HE KUSUMI KÈ AMÈHE	<p>Kaselɔ̄ ls baanye ni</p> <p>1.1.1 etsɔ̄o nibii ete hewɔ̄ ni afeo yara ye ekutso ls mli.</p> <p>1.1.2 eke yarafeemo be ko ni echo ls ato ȷmènèjmenè yarafeemo he.</p> <p>1.1.3 Egbala mli ketsoo gbele shishi bo ni ale keje blema.</p> <p>1.1.4 Egbala amli ketsoo gbelei srɔ̄toi abɔ̄ ni yoo.</p>		<p>Kaselɔ̄ agba sane ye sèènamoi ni yoo yarafeemo he kusumi ls ahe.</p> <p>Tsɔ̄o ls anyiè kaselɔ̄ ahie kégba sane ye yarafeemo be ko ni echo ke yarafeemo amro nèè he. Amè ke eko ato eko he.</p> <p>Kaselɔ̄ ahie kui srɔ̄toi amli kégba bɔ̄ ni afeo yara blema ke ȷmènèjmenè he sane.</p> <p>Ku fèè ku mli bii ajma no ni amèmo leì, ni amèkane koni agba he sane.</p> <p>Tsɔ̄o ls anyiè kaselɔ̄ ahie kégba gbelei srɔ̄toi ls ahe sane.</p> <p>(Abaanyè afo nine ketsè mɔ̄ ko ni ale).</p>	<p>Kaselɔ̄ ahie kui amli ketao nibii enyɔ ni afeo yara koni amèjma keshi aloo kefi sèè.</p> <p>Kaselɔ̄ agba kadaa ye ȷmènèjmenè yarafeemo ke yarafeemo be ko ni echo ls he.</p> <p>Kaselɔ̄ ahie kui amli ketao gbelei anò ni gbele nyèè naa hewale ye wòno ls.</p> <p>Kaselɔ̄ ajmala nibii enyɔ ni baaha mɔ̄ ko agbo Nyɔ̄mɔ̄g gbele ni afèè eyara.</p> <p>Nibii enyɔ ni ke oshara gbele baa, ni afeo he yara.</p>

KU	YIITOI KRED33	MLI NII	CMASEKIN 3 CMCCSTIN ICMEEFINE	CMACHUMTSIN
KU 4: GBOSHINII	<p>Kaselɔ le baanye ni:</p> <p>4.1.1 etsɔɔ nɔ ni gboshinii ji.</p> <p>4.1.2 etsɔɔ ni egbala gboshinii henɔi enyo ni ayeɔ ye Ghana koni eha nɔkwenmɔ nii.</p> <p>4.1.3 egbala gboshinii shishi etsɔɔ ye kusum naa.</p> <p>4.1.4 etsɔɔ gbe nɔ ni atsɔɔ kejaa mɔ ko ni egbo ni efeee shamanshoo nibii ye PNDC LAW 111 le shishi koni eketo jeŋ kusum nɔ le he.</p>	<p>Mɔ ko jwetri ni ashio ahaa mɔ ni kwɛɔ esɛɛ yɛ mɔ le gbele sɛɛ.</p> <p>Nifeemɔ ni haa aŋɔɔ mɔ ko ninamɔ ke egbenaa fɛɛ ahaa esɛɛkwɛlo. Tse sɛɛ gboshinii Nyɛ sɛɛ gboshinii</p> <p>Sɛɛyelɔ halamɔ sɛɛnamɔi ke naagbai ni gboshiniyeli ye kusum naa kebaa.</p> <p>PNDC LAW 111 sɛɛbanɔi ke naagbai.</p>	<p>Tsɔɔlɔ ke kaselɔi agba sane ketsɔɔ kaselɔi nibii komεi ni ashio ahaa mɔ ko ake gboshinii.</p> <p>Tsɔɔlɔ anyiɛ kaselɔi ahis kεyoo srɔtoi ni yɔɔ tse sɛɛ gboshiniyeli ke nyɛ sɛɛ gboshiniyeli teŋ.</p> <p>Tsɔɔlɔ anyiɛ kaselɔi ahis kεgba sane kekwε gbe nɔ ni atsɔɔ kehalaa sɛɛyelɔ.</p> <p>Tsɔɔkɔ ke kaselɔi agba sɛɛnamɔi ke naagbai ni ekebaa le he sane.</p> <p>Tsɔɔlɔ anyiɛ kaselɔi ahis kεgba sane yɛ sɛɛnamɔi ke naagbai ni yɔɔ mla ni kɔɔ gboshinii he le. Kwɛmɔ PNDC Law 111.</p>	<p>Kaselɔi aŋmala gboshinii etε komεi ni ame le.</p> <p>Kaselɔi ke amehe awo kui amli ni amεgbɑ gboshiniyeli srɔtoi enyo le he sane.</p> <p>Kaselɔi abote kui srɔtoi amli kεgba sɛɛnamɔi ke naagbai le ahe sane koni ameke nɔ ni amεbaana le fɛɛ afɔ klasi muu le hie ni agba he sane.</p> <p>Kaselɔi agba kadaa ye yiitso nɛɛ he "PNDC LAW 111" gboshinii jaa hi fe kusum naa gboshinii jaa, tsɔɔmɔ ojwɛŋmɔ.</p>

KU	YIITOI KRĘDĘS	MLI NII	CMASAINI 3 K CMCCSTIN ICMFEEFIN	CHAMCHUMTSIN
KU 5: (CMASAINI) MÉI KÉ SHARAM C KÉ SHIKA HE NAAGBAI	<p>Kaselci le baanye:</p> <p>4.3.2 eyose nibii ni ke naagbai le ekomei baa ke no ni naagbai le feo mei.</p> <p>4.3.3 etao ni ewie gbeí ano ni abaatsó kewomó naagbai le anaa.</p>	<p>No ni ke naagbai le ekomei baa:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ohia - Nitsumo ni be - Foloí ni kwées bii - Shijee - Naanyo Føjboø kn.kn. <p><u>Naamomoo:-</u></p> <p>Foloí akwé amebii Wolontsósemó Mei ni hie subarj kpakpa kasemó kn.kn.</p>	<p>Kaselci atao no ni ke naagbai ni atsi ta nes ekomei baa.</p> <p>Kaselci baanye amejara amehe amewo kui amlí kewie nibii ni ke naagbai le baa le he.</p> <p>Gbaa gbeí ano ni abaatsó kewomó Neké ñumonéjmené naagbai nes anaa.</p>	<p>Kaselci ajie ameninamoi le akpo ye amekuikui anitsumo feemo le mli ye no ni ke naagbai nes baa.</p> <p><u>Kui kui Nitsumo:</u></p> <p>Kaselci ahi kui amlí keshala naagba ko ni amewie no ni kebaa, no ni efec mei ke gbeí ano ni abaatsó kewo naa.</p>
KU 4: GBALAMLIBOTEM C KÉ GBALAFITEM C	<p>4.4.1 egbala no ni gbalashile ji mli ketsoo koni etsoo esenamoi.</p>	<p>Gbalashihile:-</p> <p>Eji nuu ke yoo ekomefeemo ake wu ke ja, ni nuu ke yoo le fee wekumei aye he odase ni afee kusumi ni sa le fee ojogbanjo.</p> <p><u>Sesenamoi:-</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Shwieiiwoo - Wu ke ja pe bolenamo - Nyamwoo - Yelikébuamó/naanyoboø - Kusumnifeemo naa gbalashihile - Koottumra naa gbalashihile 	<p>Tsööls anyis kaselci ahis keyoo no ni atse le gbalashihile ye Gamei aten.</p>	<p>Kaselci ke gbalashihilemlibotenj awo shwemó nifeemo mli.</p>

KU	YIJOI KRƏDƏY	MLI NII	CƏMƏFİNİ ƏK CMCCSTIN CƏMƏFİNİ	CƏMHÇUMTSİN
KU 6: (CMASLON) GBALAMLI BOTEM KE GBALAFITEM	<p>Kaselci le baanye:</p> <p>4.4.2 eyose gbalashihilei srətoi.</p> <p>4.4.3 eñmala gbeí kpakpai anç ni atsəç ketao hefatalə.</p> <p>4.4.4 eyose nibii ejwe ni ke gbalafitemə baa.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Kristofoi aloo Muslimbii agbalashihile. <p><u>Nibii Ni Sa Ni Akwə:-</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Afii abo ni mə le eye - Nibii ahe ni mə le hiə məç - He ni mə le je - Jamo mli ni mə le yoo - Mə le subaŋ kn.kn. <p><u>Nibii koməi ni ke gbalafitemə baa:-</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Yoo ke nuu ni yeee hegbo - jwəñmə mli ni esako - shika sane - jaməi srətoi - juu - Fəmo ni baaa - shishinumə ni baaa ye bələnamə mli - atuatsemo. 	<p>Tsəoçə anyis kaselci ahis keyose gbalashihilei srətoi ni yoo Gamei asaten.</p> <p>Tsəoçə le anyis kaselci ahis kegba sane kətsəç nibii ni sa ake akwə dani abote gbalashihile mli.</p> <p>Tsəoçə aye abua kaselci kewie nibii ni ke gbalafitemə baa.</p>	<p>Kaselci añmala kusum naa gbalashihile mli botemə nəkwestəni nii enumə ni yoo amekpokpaa le nə.</p> <p>Kaselci ajara aməhe kewo kui amlı ketao nibii enumə ni sa ake akwə dani abote gbalashihile mli.</p> <p>Kaselci le añmala gbeí ekpaa nə ni abaanye atso nə kəmə gbalafitemə naa.</p>